

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ

Филозофски факултет

Институт за безбедност, одбрана и мир

Постдипломски студии за мир и развој

МАГИСТЕРСКА ТЕЗА

**ОДНОСОТ НА НАЦИОНАЛНАТА И КОЛЕКТИВНАТА БЕЗБЕДНОСТ НИЗ
ПРИЗМАТА НА РАЗВОЈОТ НА АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

ментор:

Проф. д-р. Билјана Ванковска

кандидат:

Горан Илиоски

Скопје, Април 2016 година

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
I. ТЕОРЕТСКО-МЕТОДОЛОШКА ОСНОВА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	6
Предмет на истражување.....	6
Цели на истражувањето.....	8
Теоретски основи на истражувањето.....	9
Методолошки основи на истражувањето.....	14
II. ЗА БЕЗБЕДНОСТА И ДРЖАВАТА.....	18
1. Национална безбедност.....	21
2. Колективна безбедност.....	24
III. СИСТЕМОТ НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	28
1. Историски преглед.....	28
2. Структура на системот за национална безбедност.....	32
3. Вооружени сили (Армијата на Република Македонија).....	36
4. Функциите на АРМ во сферата на националната безбедност.....	38
5. Реформи во АРМ во функционирање на националната безбедност.....	42
IV. СИСТЕМИТЕ НА КОЛЕКТИВНА БЕЗБЕДНОСТ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА..	52
1. Приемот на Република Македонија во Обединетите Нации.....	52
2. Процесот на интегрирање во НАТО и ефектите врз Република Македонија.....	55
3. Реформите во АРМ во функција на колективната безбедност.....	59
4. Cost benefit анализа од досегашните реформи во АРМ од призмата на колективната безбедност.....	63
ЗАКЛУЧОК	74
БИБЛИОГРАФИЈА.....	80
ПРИЛОЗИ	86
Преглед на буџет.....	86
Преглед на финансиски средства од буџетот за одбраната и негова внатрешна распределба.....	87
Преглед на распоредување и трошење на финансите внатре во МО по гранки.....	87
Преглед на распоредување на финансии внатре во МО.....	88
Преглед на чланарина во НАТО за 2016 година.....	89

ВОВЕД

Распадот на биполарниот свет, односно крајот на Студената војна, доведе до редефинирање на меѓународните односи, но и го отвори процесот на демократизација на државите кои што својот општествен систем го базираа врз социјалистичката економија и идеологија. Во некои случаи, како придружен ефект на ваквата радикална трансформација, дојде до дезинтеграција на сложените држави и создавање на нови независни државни субјекти. Во оваа насока, во Европа паралелно се одвиваа два процеси на дезинтеграција кои што во својата основа се разликуваа помеѓу себе. Првиот процес се однесуваше на дезинтеграцијата на Советскиот Сојуз и создавањето на новите државите на европскиот, но и на азискиот континент. Вториот случај се однесува на раздружувањето на Чехословачка, со мирни средства. Дезинтеграцијата на СФР Југославија претставува посебен пример поради насилните елементи, односно војните и конфликтите кои општествената трансформација и осамостојувањето на државите го отежнаа до степен на нужност од пост-конфликтна реконструкција која се уште не е завршена.

Меѓународната заедница, односно Европската Унија и НАТО, заедно со најмоќните држави на развиениот запад, се соочи со големи безбедносни предизвици кои стасаа до нивните граници или ги задираа нивните национални и други интереси. Како одговор беа понудени две иницијативи. Спротивно на дезинтеграцијата, ова беа иницијативи за интеграција: на сите постсоцијалистички земји им се отвори вратата за полноправно членството во Европската унија како економско-политичка заедница, и во НАТО како воено – политички сојуз¹.

Во вакво турбулентно безбедносно опкружување, Република Македонија како една од шесте федерални единици на поранешна Југославија, се најде во незавидна позиција. За првпат во својата историја, таа мораше да ја етаблира својата самостојност, и тоа со исклучително скромни економски, инфраструктурни, кадровски и материјално-технички средства. Но, регионалните случувањата, пред се конфликтот кој што беснееше во Хрватска и Босна и Херцеговина, но и нестабилноста на Косово, како и влијанието на соседите (пред се на Грција), во голема мерка влијааа на целокупните надворешно-политички одлуки кои што ги преземаше државата².

¹Mircev, Dimitar. "The Macedonian Foreign Policy 1991 – 2006". Skopje: Az-Buki, 2006, page 29:

² Mircev, Dimitar. *ibid.*, page 21:

Произлезена од процесот на дезинтеграција на СФР Југославија, во еден релативно краток временски период Република Македонија и формално ја артикулираше определбата за приклучување во интегративните процеси, т.е. изгради политика за зачленување во Европската унија, но и на НАТО како колективен систем на безбедност. Овие интегративни стремежи, а особено во поглед на НАТО, станаа главна движечка сила во повеќе општествени сфери. Особено е значајно што сите политички партии изградија консензус во поглед на ваквите државни определби и истите ги вградија во своите политички програми и платформи.

Прифаќањето интеграцијата, а особено во поглед на приближувањето кон НАТО како колективен систем за безбедност, од страна на сите политички субјекти во државата, донесе еден нов момент на визија за развојот на вооружените сили. Се наметна предизвикот за создавање модел на модерна армија. Кажано со други зборови, овој процес на интеграција бараше и се уште бара длабоки промени во целокупниот национален безбедносен систем, како и во Армијата на Република Македонија како вооружена компонента. Основната премиса на овие промени е дека со исполнување на реформите и критериумите потребни за влез во НАТО ќе се создаде поширока позитивно влијание врз целото општество, а не само во армијата. Република Македонија свесно влезе во тој процес, но кога станува збор за поширокиот општествен консензус за влез во НАТО мора да се забележи дека истиот беше создаден повеќе врз база на високите очекувања, отколку врз анализа, критичка дебата и промисла. При тоа се создаде една позитивна, па дури и нереална перцепција дека со зачленувањето во НАТО, па дури и со процесот на интегрирање, автоматски ќе донесе развој и благосостојба на целокупниот општествен систем, а со тоа ќе се постигне состојба на траен мир и безбедност. Но, дали е тоа така? Иако минаа многу години од формалното поднесување барање за членство, како и години на реформи за пристапување кон НАТО, кои досега не го донесоа посакуваниот резултат, во политичката и експертската, но и пошироката јавност доминираат исклучиво размислувањата за придобивките, без анализа на евентуалните контраефекти или цената на чинење која ќе треба да се плати (или веќе се плаќа) за постигнување на таа надворешно-политичка цел. Малкумина го поставуваат прашањето дали процесот на системски промени, во случајов – во рамки на вооружените сили како дел од националниот безбедносен систем, има и секундарен ефект? Со други зборови, дали

реформите предизвикуваат и такви промени коишто што не се видливи, а можат да имаат негативни реперкусии на подолг рок?

Безбедноста во меѓународни рамки, како и во непосредното опкружување, не е на посакуваното ниво особено во последниот период. Имено, конфликтот во Сирија и бегалската криза, како и оној во Украина, наметнуваат нови парадигми за односите помеѓу Западот и Русија. Многу експерти зборуваат за почеток на нова фаза на рedefинирање на моќта во меѓународните односи, па дури и за започнување на „Втора студена војна“. Покрај тоа, во нашето непосредно опкружување се уште не се завршени процесите на постконфликтно заздравување и нормализација на односите меѓу земјите во регионот. Создавањето на Косово како посебна и независна држава која што уште од самиот почеток се соочува со големи социо-економски но и безбедносни проблеми, не го затвори ова жешко прашање. Станува збор за држава која е можен извор на регионална нестабилност. Исто така, нерешениот статус и застанатите интеграциони односи во Босна и Херцеговина (како и најавата за референдум во Република Српска), како во внатрешен и надворешен план, но и нерешениот однос помеѓу Република Србија и Косово, преставуваат доволна причина да безбедноста на државата се сфати сериозно.

Мотивацијата за пристапување кон ова истражување пред се произлегува од личното искуство и сознанијата стекнати низ професионалниот ангажман како припадник на Армијата на Република Македонија, а во врска со повеќегодишно трансформирање на истата, како и нејзината активна употреба надвор од границите на Република Македонија. Посебната можност да се сведочи за практичните резултати кои што се постигнуваат низ процесот на приближување кон НАТО е предност за секој истражувач, особено кога треба да се процени она што е декларативна заложба и оценка со стварните ефекти и функционирање на одбранбениот систем на Република Македонија.

I. ТЕОРЕТСКО-МЕТОДОЛОШКА ОСНОВА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предмет на истражување

И во оваа втора деценија на 21 век, меѓународниот систем се уште ги нема надминато длабоките и наталожени проблеми од минатото, а веќе се наоѓа во фаза на промена. Нерамномерното распоредување на ресурсите и богатството, предизвиците од глобализацијата и неприфаќањето (или наметнувањето) на универзални вредности, тероризмот, внатрешните конфликти, миграцијата, постоење на области каде што нема закон и поредок, неодговорно однесување на големите сили, префрлување на главната движечка сила во економијата спрема исток, претставуваат дел од мноштвото предизвици на современата фаза на историјата на човештвото.

Универзалната светска организација (ООН) која што требаше да биде гарант за светскиот мир и безбедност по Втората светска војна, соочена со овие претходно споменати предизвици, ги покажува сите свои наталожени слабости. Таа има повеќе проблеми отколку капацитети да истите ги решава бројните проблеми. Далеку од тоа дека Организацијата на обединетите нации ја има изгубено својата суштина и мисија, меѓутоа она што загрижува е неможноста да се усогласат ставовите помеѓу постојаните членки на Советот за безбедност кога станува збор за одредени безбедносни прашања кои директно влијаат врз светскиот мир. Оваа неусогласеност претставува клучен фактор од кој зависи динамиката со која ќе развие одредена криза, какви ќе бидат нејзините последици, а следствено на тоа и какво ќе биде влијанието врз светскиот мир и безбедноста.

На прв поглед, наспроти примерот на Обединетите Нации, НАТО како регионална безбедносно-одбранбена организација се покажа како поефикасен систем кој што има способност да гарантира безбедност помеѓу своите држави-членки. За тоа зборува и фактот што после распаѓањето на „Источниот Блок“ а голем број на држави пристапија кон Алијансата, која претставува безбедносна заедница *per se*. На тој начин, овие земји се придружија во сојуз кој обединува земји со исти демократски вредности, а истовремено им обезбедува заштита на своите членки и претставува гаранција за нивниот безбедносен систем. Во поглед на оваа безбедносна димензија, појдовната премиса е дека колективната одбрана е подобра и поефикасна, но и поевтина во целост.

Непобитен факт е дека Република Македонија со голем ентузијазам влезе во овој пристапен процес релативно скоро по стекнувањето на независноста. Разбирливо, во центарот на сите реформски зафати оттогаш до денес се вооружените сили и потребата тие да станат интероперабилнисо НАТО. При тоа, сите акциони планови кои што се наметнаа од страна на оваа организација каде што се бараше суштинско менување на целокупниот национален систем на одбрана, државата односно армијата ги исполни во задоволителна мерка. Сепак, резултатот на прием изостана, иако со години Македонија беше пример за доследно и ефикасно прифаќање и вградување на сите реформски зафати и критериуми.

Имајќи го ова предвид, јасно е дека Република Македонија се уште се наоѓа во незавидна положба, односно во геополитичко лимбо: желбата за прием во Алијансата не само што постои, туку и суштествено преку конкретни активности се демонстрирана меѓународен план прекуу чеството со значителни сили во НАТО мисијата во Авганистан, а сепак полноправното членство не е ниту на повидок.

Премисата дека ништо не е вечно, односно дека сè се менува, е основна премиса кога станува збор генерално засите општествени текови и појави. Неостварувањето на зацртаната цел за полноправно членство, но и непостоење на реална можност во догледно време таа да се оствари, ја наметнува потребата од размислување во насока на тоа како државата може да ги оствари своите национални интереси и гарантира сопствената национална безбедност со потпирање на расположивите државни капацитети. Со други зборови, се поставува прашањето дали во ваква ситуација државата треба да посвети поголемо внимание на националниот концепт за национална безбедност за сметка на меѓународниот, при што националниот суверенитет и територијалниот интегритет ќе бидат централните категории.

Земајќи ги предвид сите аспекти и можни пристапи кон самиот проблемна ова истражување, доаѓаме до потребата од дефинирање на предметот на истражување. Имено, предметот на ова истражување се реформите во рамките на Армијата на Република Македонија анализирани низ призмата на соодносот помеѓу приоритетите кои што ги претпоставуваат двата концепти на безбедноста, и тоа колективниот и националниот систем, а кои во дадени услови можат да бидат комплементарни или спротивставени. Кажано со други зборови, предметот на истражување се дефинира како cost-benefit анализа за тоа што се добива, а што евентуално се губи со пристапувањето кон еден

регионален колективен систем за безбедност, како оној на НАТО, а во сооднос со националниот систем за безбедност, со посебен акцент на рефлексите врз вооружените сили.

Главни истражувачки прашања

Со вака дефинираниот предмет на истражување, се наметнува и клучното истражувачко прашање на коешто преку ова истражување се даде одговор, а тоа гласеше: каков е соодносот помеѓу националниот и колективниот пристап кон безбедноста низ призмата на развојот на Армијата на Република Македонија?

Во текот на истражувањето со одговор на основното научно прашање, се дојде до одговор и на други прашања кои што произлегоа од генералното, како:

- Како се дефинира националниот безбедносен систем и кои се неговите елементи?
- Како националниот безбедносен систем влијае врз развојот на вооружените сили?
- Како се дефинира и кои се елементите на колективниот безбедносен систем?
- Како колективниот безбедносен систем влијае врз развојот на вооружените сили во целост?

Цели на истражувањето

Основната цел на ова истражување е дескрипција, анализа, и елаборација на соодносот помеѓу националниот и колективниот безбедносен систем, односно на позитивните и негативните импликации кои произлегуваат од самото настојување за стекнување на полноправно членство во НАТО и тоа во поглед на развојот на Армијата на Република Македонија како вооружената компонента на безбедносниот систем.

При тоа, ова истражувањето ги дефинираше следните цели:

Научна цел на истражувањето е:

- Да се направи преглед на научните сознанија и анализа на практичните искуства во процесот на реформи на вооружените сили;
- Да се проучат искуствата од дел од членките на НАТО во нивниот процес на трансформација во вооружените сили пред и по приемот во НАТО;
- Да се утврди степенот на влијание на политиката на реформи во НАТО врз реформите на Армијата на Република Македонија;

- Да се проучат појавите кои што негативно се манифестираат врз реформите на вооружените сили;
- Да се утврди постоење на потребата за преземање на дополнителни мерки во реформите на вооружената компонента со цел неутрализирање на негативните појави;
- Да се одговори на прашањето дали постојат и кои се негативните последици врз развојот на вооружените сили на Република Македонија со што произлегуваат од поставената надворешно политичка цел за членство во НАТО.

Општествена цел на истражувањето беше:

- Да се утврдат научените лекции од досегашната трансформација на вооружените сили на Република Македонија;
- Да се зајакне општествената и стручната мисла за можните ефекти во развојот на вооружените сили преку соодносот на концептите на национална и колективна безбедност.
- Да се даде практичен придонес во зајакнување на процесот на трансформација на вооружените сили на Република Македонија во функција на јакнење на националната одбрана.

Теоретски основи на истражувањето

Теоретски пристап на истражувањето

Според природата на ова истражување односно самиот предмет, целите и методите кои што се дефинирани во оваа идејна скица, како најсоодветни теоретски пристапи што се користат во разработката се реалистичната и идеалистичката теорија од меѓународните односи. Одлуката за да користат овие два приоди е фактот дека основната единица на анализа е концептот на државата и нејзината безбедност, а во контекст на меѓународните констелации.

Имено, државата со своите основни карактеристики, а особено суверенитетот и правна еднаквост, претставува клучен субјект во меѓународните односи. Од друга страна, државата како највисок политички ентитет на дефинирана територија со државни граници, во себе има превземено и одредени функции кои што е потребно да ги исполнуваат. Така дефинирано, во литературата постојат пет базични социјални вредности кои што државата е потребно да ги постигне и одржува. Тие вредности се: безбедност, слобода, поредок,

правда и благосостојба.³ Врз основа на овие вредности и дефинирањето кои од овие вредности ќе бидат примарни во погледот на организирање на односите помеѓу државите, така и се дефинираат и природите на меѓународните односи.

Самата природа и предмет на ова истражување како основна премиса ја зема безбедноста како централна категорија. Во својата основа, безбедноста претставува заштита на граѓаните на државата од секаков вид на закани, внатрешни или надворешни.⁴ Во вака дефинираниот поим на безбедност, како и на државата како субјект кој што е одговорен за нејзиното остварување, заедно со пристапот и начинот на реализација на таа цел, лежи суштината врз основа на која може да се направи разликување помеѓу двата природи користени во ова истражување.

Реалистичниот природ на безбедноста гледа како на примарна и најважна функција на државата, на која се подредени државните активности, како на внатрешен, така и на надворешен план. Односите помеѓу државите се одвиваат во контекст на меѓународна анархија. Поимот анархија не се поистоветува со поимот хаос, туку обратно: односите помеѓу државите и другите меѓународни субјекти се организирани и подлежат на одредени правила, но не постои супранационална власт која што ги регулира истите.⁵ Така дефинираниот поим за безбедност претпоставува државата да се грижи за најдобрите начини за постигнување на сопствената безбедност, меѓу другото, и со грижа за развојот на сопствениот безбедносен систем. Ваквото гледање на безбедноста е соодветно за концептот на национална безбедност. Основни постулати врз кои што се базира тој се суверенитетот и способноста на државата да го остварува својот авторитет кој што е неограничен во регулирање и управување на внатрешните и надворешните работи. При тоа суштината е одржување на опстанокот на државата преку употреба на економска моќ, дипломатија, политичка моќ како и воена моќ. Во нашиов случај, фокусот е ставен токму на воената моќ и прашањето како нејзиниот развој влијае врз оспособеноста на националната безбедносен систем да се справи со ризиците и заканите.⁶

Вториот пристап врз разработка на ова истражување се заснова на премисите на идеалистичката школа на меѓународните односи. Согласно базичните премиси на оваа

³ Jackson, Robert and Sorensen, Georg, "Introduction to International Relations, 5^{ed}", New York: Oxford University Press, 2013, page 5;

⁴ Ibid, page 5;

⁵ Holsti, K.J., "International Politics – A Framework for Analysis 7-ed", New Jersey: Prentice Hall, 1995, page 5;

⁶ Котески, Горанчо, "АРМ низ призмата на националната безбедност", Скопје: Јофи-скен. 2014, страна 18-21;

теорија, националната безбедност може најефикасно да се оствари преку пристапување на државата кон различни алијанси, меѓународни организации и здруженија, каде членките ги здружуваат своите сили и капацитети во справувањето со изворите на загрозување.⁷ Ваквото разбирање на безбедноста е основата на која се гради вториот концепт кој има централно место во ованстражување - концептот на колективната безбедност. Овој концепт во својата основа се базира на премисата дека безбедноста на државата е нужно поврзана со безбедноста на другите држави. Оваа премиса произлегува од моделот на соработка кој што е спротивен од моделот на конфликт врз кој почива реалистичниот приод кон безбедноста. При тоа, во моделот на соработка централно место има идејата дека заедничката безбедност е состојба во меѓународниот поредок во кој државите имаат корист како општо добро.⁸

Резултати од досегашни истражувања

Оваа област на истражување, посебно патот до полноправното членство во НАТО и ЕУ, е област која што е доста истражувана, како во домашната литература така и во странската литература. Основните заклучоци во секое од овие истражувања е дека членство во овие организации носи позитивни ефекти и придобивки за самата држава и општеството во целост, особено во поглед на гарантирањето на безбедноста на државата и нејзините граѓани.

Во државите кои што веќе се дел од овие организации, се разбира, научните истражувања се насочуваат кон одговор на прашањето: што понатаму, односно каква е проекцијата за правецот на движење во иднина? Државите-членки честопати си го поставуваат прашањето дали е порационално да се биде пасивен поддржувач и следбеник на заедничката политика или преку активна партиципација може да се искористи сопствената моќ на поставување на агендата на заедничката организација? Во поглед на одговорите на овие прашања, а особено на последното, може да се каже дека размислувањата на политичката, стручната и академската средина се разликуваат.

Она што изненадува при разгледување на досегашните истражувања е што во најголем број од нив, колективните безбедносни системи разгледувани низ начините и мотивите за зачленување во нив не се предмет на критична размисла, туку се во голема мерка догматизирани и разгледувани како нешто без алтернатива. Ова е особено точно кога

⁷ Holsti, K.J., *ibid.*, page 7;

⁸ Марина Митревска, Антон Гризод, Владо Бучковски, Ентони Ванис, „*Превенција и менаџирање на конфликти - случај Македонија*“. Скопје: Бомат Графика, 2009, страна 41;

станува збор за влијанието што членството во колективните безбедносни системи го има врз развојот на националните вооружени сили. Од друга страна, националната безбедност се елаборира и се објаснува преку анализа на идеално-типските составни делови на системот сведен на систем за себе, без да се направи суштинска анализа на влијанието кое на националниот систем го вршат колективните системи. Се разбира дека и едниот и другиот приод имаат свои предности, односно носат позитивни ефекти, но исто така не смее да се запостави и премисата дека двата концепта (на национална и меѓународна/регионална безбедност) по својата суштина се различни, а дека понекогаш можат да постојат во релации на релативни тензии, меѓузависност, но и на еден вид на ривалство. Природата на тој замен однос, односно прашањето на тоа кој доминира а кој е во подредена улога, всушносте клучниот фактор кој го детерминира правецот на развојот на вооружените сили на една држава.

Операционализација на предметот на истражување

Во оваа фаза вршиме определување на основните поими на појавите кои се опфатени со истражувањето, што всушност претставуваат **варијабли (променливи)** во хипотетската рамка на истражувањето. Истражувањето се потпира на одреден категоријален апарат, во кој доминираат следните основни концепти:

Меѓународна анархија – претставува концепт во теоријата на меѓународните односи, според кој во меѓународната арена не постои врховен авторитет кој би имал супрематија и би можел да ги уредува односите помеѓу државите. Во своето етимолошко значење е „Без лидер“, но практично значи непостоење на светска влада, односно систем на суверени држави кои повеќе или помалку ги почитуваат правилата на меѓународниот правен поредок.

Регионална безбедносна средина – е опкружување кое што се состои од различни актери, нивни интеракции и ризици и закани, обично поврзани во една географска средина.

Колективна безбедност – претставува концепт во којна безбедноста се гледа како на состојба на меѓузависност, односно состојба во која безбедноста наодделните членки на системот е поврзана, зависна и е резултат од безбедноста на другите држави.

Интегрирани сојузнички способности – претставуваат способности кои што се планирани, финансирани, развиени и користени од заеднички од членовите на сојузот се со цел зголемување на целокупните способности на сојузот.

Обврски кон колективната одбрана – претставуваат задачи кои што произлегуваат од членството кон одреден колективен систем за одбрана каде што членката ги има превземено врз себе и е должна да ги исполнува во потполност.

Национални интереси – Под овој поим се подразбира цел или амбиција која што си ја има зацртано државата во поглед на својот опстанок и развој, и тоа во рамките на повеќе сфери, како економската, политичката, воената или културната. Реалистичниот приод на објаснување, под националниот интерес го подведува сето она што подразбира одржување и подобрување на безбедноста на државата, а без кое таа не може да опстане. Ова значи дека националните интереси се приоритетни, а сите останати, вклучително и меѓународните, се секогаш во втор план. Либералниот приод смета дека државата има за цел да биде во служба на интересите на нејзините граѓани, и дека во таа смисла сферата на индивидуалната слобода е брана за државната интервенција. Во контекст на државното опкружување, овој приод смета дека најдобар начин за елиминација на можните конфликти и безбедносни закани е стапувањето во сојузи и други облици на соработка со останатите суверени субјекти. Во контекст на конструктивистичкиот приод, националниот идентитет и културата имаат централно место, а истите се динамични категории кои се детерминирани и од внатрешни и од надворешни фактори. Затоа, националните интереси не се категорија зададена еднаш за секогаш. И на крај низ призма на радикалната теорија (неомарксистичкиот пристап), националниот интерес може да се открие само доколку се анализира низ призма на економските односи, доминацијата и маргинализацијата на „периферијата“ (сиромашните држави).⁹

Безбедносна политика – претставува процес и е дел од општата државна политика, која се артикулира врз основа на релевантни факти добиени преку безбедносни проценки за степенот на загрозеност на вредностите, и преку која се определуваат средствата и мерките со кои можат да се постигнат определени безбедносни цели во земјата и во странство.¹⁰

⁹ Richard W. Mansbach and Kirsten L. Taylor, *Introduction to Global Politics*, 2nd ed., New York: Routledge, 2012, page 29;

¹⁰ Јордан Спасевиќ, Марјан Николовски, Саше Герасимоски, *„Безбедносни системи“*, Скопје: Ван Гог, 2010, страна 86;

Национална безбедност – претставува концепт од безбедносните науки каде што се дефинираат целокупните подсистеми кои што имаат за цел овозможување на непречено остварување на функциите на државата кои што се насочени кон заштита на државниот суверенитет, интегритет, заштита на независноста, уставното уредување, слободата и мирот на граѓаните.¹¹

Вооружени сили – претставуваат дел од националниот систем на безбедност, најчесто опфатен под поимот безбедносни структури. Поимот вооружени сили е синоним за армијата, како институција задолжена за надворешната безбедност на државата.

Процес на трансформација – е процес на постојана и сеопфатна промена на безбедносниот сектор со цел да се креираат интегрирани способности за учество во широк спектар на операции. Самиот процес во себе содржи адаптација на доктрината, организациска структура, стилови на раководење, образование и обука, опрема, персонал и инфраструктура со нагласок на имплементацијата на современи технологии за да се достигнат компаративни предности.

Способности (capabilities) – претставува збир од луѓе, техника, знаење, организациско поврзани кои што се способни за исполнување на функцијата за која што се создадени. При тоа за постигнување на истите постои процес на развој на истите како и процес на одржување.

Организациско – формациска структура – е структура каде што една организација е расчленета помеѓу различни хиерархиско поставени и поврзани под елементи кои што имаат свои специфични идентификувани и различни подфункции каде што заедно во целина ја исполнуваат доделената намена на таа организација.

Стратегиско размислување – е когнитивен процес, што вклучува барање и создавање на способност на стратегиско предвидување на една организација, каде што се истражуваат сите можни организациони иднини и врз основа на тоа се донесуваат одлуки.

Методолошки основи на истражувањето

Во истражувањето е користен комбиниран методолошки пристап (квалитативно, квантитативен) со преовладување на квалитативната методологија. Изборот на

¹¹ Горанчо Котески, исто, страна 18-19;

методолошкиот пристап е направен врз основа на карактерот на предметот на истражувањето.

Методи на прибирање и средување на податоци за истражувањето

Во однос на методите за прибирање на податоците од истражувањето се користени следните:

- **Анализа на содржина** – Во однос на анализата на содржината, истата опфати избор од анализа на документи, извештаи, правни прописи, планови, програми и сл., кои како единица на анализа се релевантни за истражувањето.
- **Статистичка анализа** – Со овој метод се направи анализа на буџетскиот издвојувања за одбраната во Република Македонија.
- **Cost–benefit анализа** – е метод преку кој се врши анализа преку пресметување и споредување на придобивките и цената која е платена или треба да се плати за да истите се добијат.

Хипотетичка рамка на истражувањето

Општа (генерална) хипотеза

Развојот на Армијата на Република Македонија е детерминиран меѓудругото од соодносот на приоритетите кои што произлегуваат од колективната и националната безбедност.

Посебна хипотеза 1

Колективната безбедност претпоставува исполнување на посебни критериуми од државите што се членки или што изразуваат желба за членство.

Посебна хипотеза 2

Националната безбедност во својот фокус ги има националните интереси и безбедноста се постигнува со самостојно независни капацитети.

Посебна хипотеза 3

Помеѓу колективната и националната безбедност, приоритетите во одредени ситуации може да доведат до колизија.

Посебна хипотеза 4

Досегашниот процес на реформи доведе да дел од клучните капацитети се жртвувани со цел исполнување на критериумите за членство во НАТО.

ВРЕМЕНСКА И ПРОСТОРНА РАМКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Временската рамка на истражувањето е ограничена на периодот од моментот на поднесување на барањето за пристап кон НАТО на Република Македонија до денес.

НАУЧЕН ОПФАТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Научниот опфат на истражувањето, покрај меѓународните односи како доминантна научна дисциплина, ги опфати и следниве научни дисциплини: методологија на истражување на општествените и правните науки, меѓународна безбедност и националната безбедност.

ОПШТЕСТВЕНА ОПРАВДАНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето на ова проблематика зема добро место во општествената оправданост поради неколку причини и тоа:

- ова проблематика како ваква (според насловот и целите на истражувањето), досега не е истражувана кај нас.
- се даде една јасна слика за меѓусебниот однос помеѓу националната и колективната безбедност, придобивките, но и негативните влијанија кои поради тоа ги носат вооружените сили.
- се разгледа и објасни соодносот помеѓу овие два концепти, нивната синхронизација односно нивните дијаметрално спротивни пристапи кон безбедноста на државата а преку тоа и до нивното влијание врз тековите на развојот на вооружените сили во Република Македонија.

Имено, се сретнуваат книги и изданија каде што се истражува или опишува членството во НАТО како претставник на колективните одбранбени безбедносни системи и неговите придобивки врз целокупното општество. Но, скоро во секоја од овие книги (преведени, публикации или истражување) немаме со целост, објаснување на насловот односно соодносот на националната и колективната безбедност низ призмата на развојот на вооружените сили односно Армијата на Република Македонија. Динамиката која што се појавува кога се поврзуваат два дијаметрално спротивни концепти каде што стартните постулати како и ефектите кои што се постигнуваат имаат различни согледувања, а особено кога се работи за вооружената компонента пред се може да се создаде состојба на успорување односно комплетно пренасочување на развојот на вооружените сили.

Од друга страна, преку ова истражување се направи и добар преглед на досегашните трансформации на Армијата на Република Македонија. Имено, процесот на развој на националната безбедност како и процесот на интеграција во колективната безбедност се процеси кои што се одвиваат веќе подолго време како и процеси кои што предизвикуваат неколку планови за трансформација. Овие трансформации во суштина не завршуваат само со донесување на плановите и роковите, туку истите имаат временска рамка во која што со одредена динамика се врши и преминувањето во нови начини на организирање на вооружените сили. Но земањето во предвид дека се направени и неколку различни трансформации исто така дава и добра база за да се види и каков бил соодносот помеѓу овие два концепти на безбедност односно да се извлечат научените лекции за понатамошниот развој на вооружените сили.

Во продолжение, истражувањето има и добра подлога преку согледувањата и соодносот помеѓу овие два концепти да се изврши и збогатување на стручната и општествената јавност со самите ефекти врз вооружените сили особено врз развојот на истите за исполнување на нивната пред се суштествена цел на создавање од страна на државата.

И на крај, преку ова истражување се овозможува и да се извлечат и одредени заклучоци за понатамошните трансформации на вооружените сили. Имено постулатот дека „се тече, се се менува“ е клучна стартна размисла на сите општествени текови. Интензитетот на главните елементи кои што влијаат врз динамиката на одредена појава, гледајќи од аспект на времето и тоа, пред неколку мигови, денови, години или децении, ќе се донесе заклучок дека интензитетот не е ист. Во различен период различно биле организирани односите, односно интензитетот им бил различен, кој што резултира пред се има и различни побарувања врз развојот на вооружените сили. Но одредувањето односно идентификацијата на тоа што било главно и како влијаело врз самиот развој на вооружените сили ќе допринесе да при идни вакви трансформации, заклучоците од ова истражување се употребат како почетни елементи за правење на плановите на трансформација.

II. ЗА БЕЗБЕДНОСТА И ДРЖАВАТА

Политичкото здружување низ човековото постоење има долга историја, низ која државата добивала различни форми на политичко уредување и управување. Но, она што е битно е дека останала доминантен облик на политичка заедница на општествените колективитети и поединци. Гледано и низ призма на современите меѓународните односи, колку и да е големо влијанието на глобализацијата, државата и натаму останува клучен субјект со силно влијание на меѓународните случувања, а особено на прашањата поврзани со мирот и безбедноста.

Во фокусот на овој магистерски труд е концептот на безбедност и тоа не случајно: тој е есенцијален и за концептот на државата (и за организацијата и позицијата на нејзината воена сила), но и за меѓународните односи во кои државата егзистира како во свое надворешно окружување. Од етимолошка гледна точка, поимот безбедност има корени и произлегува од латинскиот збор „sine cura“, што значи „без грижа“. Така, тој всушност има сличен корен и на македонски јазик - „без беда“, односно без загроза.¹²

Дефинирањето на сржта на поимот е од суштествено значење во ова истражување, но поради специфичноста на предметот на истражување овде ќе се задржиме само на оние основни аспекти битни за неговата елаборација. Во богатата научна и стручна литература која се занимава со прашањата на безбедноста, се среќаваат бројни дефиниции кои укажуваат на тоа дека дефинирање на концептот за безбедност не е воопшто едноставна задача. Концептот е разгледуван низ најразлични призми, коишто наместо да создадат едно единствено размислување, го постигнуваат спротивното т.е. доведуваат до ситуација истиот да се смета за есенцијално оспорен концепт (сличен на поимите демократија, држава итн.), и во тоа се сложуваат бројни научни авторитети.¹³ Наместо усвојување на една широка и премногу флексибилна дефиниција, некои автори се залагаат за поинаков пристап. Имено, многу посуштествено е да се идентификуваат и селектираат оние заеднички елементи на поимот потврдени во големиот број научни истражувања.

Заедничките елементи и основи кои што најчесто се посочуваат како такви, генерално се извлекуваат од одговорите на следните прашања: безбедност за кого/што,

¹² Билјана Ванковска, „Меѓународна безбедност–Критички пристап“, Скопје: БоматГрафике, 2011; стр. 16

¹³ John Baylis and Steve Smit, „The Globalization of World Politics 2nd ed.“, New York: Oxford University Press, 2001, page 254;

безбедност со какви средства и безбедност по која цена. Одговорите на вака поставените прашања, во суштина не само што го одредуваат начинот како да се размислува за самата безбедност, туку истовремено ги обликуваат и границите во кои што ќе се придвижуваат решенијата за дефинираните проблеми.¹⁴

Без разлика на различните теоретски перспективи, како најсоодветно за потребите на овој труд е да се искористи дефинирањето на содржинската рамка на безбедноста. Во таа смисла Асберг и Валенштајн ги издвојуваат следните елементи:

- Суштинските *вредности*, кои се однесуваат на аспектите на она што сакаме да го обезбедиме;
- *Заканите* се тие кои ни покажуваат на какви предизвици и опасности се изложени овие вредности, и
- *Способностите/средствата за справување со заканите*, т.е. ресурсите и актерите, кои можат да се справат со заканите, односно ја гарантираат безбедноста¹⁵.

Првиот елемент, односно заштита на суштинските вредностите, зависи од начинот на нивното дефинирање, што од своја страна остава простор за недоречености или контрадикции. Недореченостите првенствено произлегуваат од пристапот на дефинирање на тоа што е вредност која треба да се штити, но и од вообичаената генерализација на еден сет на вредности, кои се детерминираат како универзални на глобален план. Подеднакво важно е утврдувањето на тоа дали станува збор за индивидуални или колективни вредности. Така, на пример, доколку се заземе пристап кој во својот фокус ги става индивидуалните вредности, тогаш неминовно се поставува прашањето дали се тие идентични во сите општества и дали им се дава иста важност на индивидуализмот или колективните добра.¹⁶ Оттука, се наметнува прашањето дали тие вредности кои што се од круцијално значење за едно општество, се вистинските вредности за друго поинакво општество каде што самото опкружување но и актерите се потполно различни.

Вториот елемент кон дефинирањето на безбедноста е насоченоста кон неутрализирање на заканите кон безбедноста. Речиси да нема држава во светот, со незначителни исклучоци, која нема сопствени вооружени сили.¹⁷ При тоа, основната

¹⁴ Билјана Ванковска, исто, стр. 15:

¹⁵ Исто.:

¹⁶ Исто, стр. 16:

¹⁷ K.J. Holsti, *ibid.*, p. 85:

функција на овие вооружени сили пред се е заштита на воспоставениот поредок, прифатените вредности како принципи на живеење, заштита на животот на граѓаните но и независноста на државата.

И третиот дел, во продолжување на контекст на дефинирање на безбедноста е делот на способностите за справување со заканите. При тоа, авторите дефинираат два вида на т.н. „Security providers“, односно обезбедувачи на безбедност и тоа:

- самата држава како таква со своите институционални структури, и
- меѓународниот систем вклучувајќи ги сите меѓународни организации кои што се носители на различни мандати но и капацитети, преку кои се одржува регионалната но и глобалната безбедност.

Особено интересно во поглед на субјектите кои ја гарантираат/пружаат безбедноста, е тоа што во суштина оттука можат и да се диференцираат двата основни приоди на дефинирањето и разбирањето на меѓународните односи, како и на националната и меѓународната безбедност. Имено, државата како ентитет е во фокусот на реалистичниот приод на објаснување на меѓународните односи, за кој таа е алфа и омега на меѓународните односи. Затоа за реалистите безбедноста е нужно врзана за држава и за нејзината вечна потрага по што поголема национална безбедност, односно потрага по одговор на дилемата: колку безбедност е доволно за нејзиниот опстанок? Од друга страна, претставниците на либералниот приод кон меѓународните односи сметаат дека меѓународната безбедност е онаа која создава состојба во која и државите можат да се чувствуваат безбедни. Тие фокусот, затоа, го ставаат на меѓународната соработка, меѓународните организации и меѓународното право, кои доколку се развијат и почитуваат истовремено ќе бидат најдобар гарантор на индивидуалната (национална) безбедност на секоја држава во меѓународната заедница.

Консеквентно на овие два приоди кои дефинирањето на безбедноста во меѓународни рамки, во теоретските и практични размисли се појавуваат и два начина на размислување за најдобриот начин за остварување на безбедноста на државата - со сопствен ефикасен систем на национална безбедност и преку учество во колективните системи на безбедност. Се разбира, овие два пристапа, гледано низ призма на државата, не се исклучуваат, но од методолошки и теориски причини ја нагласуваме оваа диференцијација. И во практична смисла, државите дури и да сакаат не секогаш можат да

се потпрат на системите на колективна безбедност (поради тоа што се тие или недоволно ефикасни или затоа што не можат да обезбедат членство во нив): националната безбедност, пак, колку и да е поставена на солидни основи, не секогаш може да одговори на заканите, затоа што тие се почесто стануваат транснационални и глобални. Во наредните поглавја накусо ќе се задржиме на основните концепти, но во мерка која е во функција на предметот на истражување.

1. Национална безбедност

Безбедноста може да се анализира на повеќе нивоа: микро, мезо и макро ниво. Спецификата на националната безбедност е во тоа што таа е фокусирана на државата како основен субјект кој што ја остварува својата структурна функција на заштита на својот суверенитет и интегритет.¹⁸ Гледано од друга страна, државата е носител на монополот на употреба на сила по легален и легитимен пат, со што се гарантира суверенитетот и интегритетот од внатрешни и надворешни закани. Во вакви околности, никој нема право да се меша во внатрешните работи на државата, а во анархичните меѓународни односи државите мораат самите да си помогнат доколку сакаат да опстанат и да просперираат.

При тоа, одговорот на прашањето на државната безбедност пред се е поврзано со песимистичкото гледање на т.н. природна или предполитичка состојба. Имено, според Томас Хобс состојба на траен мир во меѓународниот систем не е можна, бидејќи конфликтот е нешто природно и постои во системот. Онака како што поединците мораат да се борат за својот опстанок, така и државите мораат да бидат себични и да водат сметка исклучиво за сопствените национални интереси.

Посебно место и главни двигатели во национална безбедност претставуваат националните интереси и вредности. Имено овие два поима во својата суштина се неделиви поради тоа што истите се надополнуваат еден со друг, што допринесува да при создавањето но и согледувањето не можат да бидат раздвоени како посебни целини. За да се кренраат и дефинираат од страна на државата, пред се мора да се изврши согледување на самата суштина односно карактеристики на државата. Така, националните вредности се атрибути кои што се длабоко вградени во политичкото и домашното опкружување на државата и истите се производ на филозофските, правните и моралните основи на

¹⁸ Лидија Георгиева, „Творење на мирот“, Скопје: Југореклам 2007 година, страна 25.

политичкиот систем.¹⁹ Својствено на ова, националните вредности претставуваат почетен елемент за генерирањето на националните интереси.

Од друга страна, националните интереси, во општа смисла на зборот, се цели кои што актерот ги посакува²⁰, и се израз на дефинираните вредностите на државата кои што се сакаат да се проектираат на меѓународната и домашната арена.²¹ Во овој случај, актерот т.е. државата е таа која што има капацитети преку кои што ги постигнува овие поставени цели.

Во овој момент, вака дефинирани национални вредности и интереси претставуваат почетен елемент на поставувањето на национална безбедност, но истите се некомплетни особено во дефинирањето на второто прашање од безбедноста, односно од што е потребно да се заштитат. Така се доаѓа преку процесот на дефинирање на заканите и ризиците, кои што ги детерминираат потребните капацитети, средства и методи на националната безбедност.

Кога се зборува за ризици и закани, пред се мора да се знае дека истите се разликуваат во својата суштина. Ако ризиците се насочени кон самата состојба на системот и неговата ранливост од географски, структурни или идеолошки причини,²² тогаш спротивно, заканите се гледаат како директна сила која што има способност да изврши притисок врз самиот систем. При тоа, заканите различно се поимаат и имаат различни фокуси зависно за каков вид на закана се работи, но во суштина, националната безбедност претставува резултат на меѓусебната игра на ранливост (ризикот) на државата и заканите со кои истите се соочуваат.²³ Така, различните закани различно влијаат врз државата. Опасноста од физичка делба, идеолошкото потчинување, сувереноста како таква, економска зависност на државата се само дел од современите закани на државата. При тоа, државата со своите капацитети реагира врз овие различни закани. Имено, воената безбедност се фокусира на преживување на државата како таква во смисла на физичката целовитост, додека политичкиот сектор се фокусира на сувереноста и понекогаш на идеологијата од државата.

¹⁹ Sam C. Sarkesian, John Allen Williams, Stephen J.Cimbala. „*US National Security*“. Boulder: Lynne Reiner Publishers, 2008, page 11;

²⁰ „*US Army War College Guide, Volume II: National Security Policy and Strategy*“, Carlisle Barracks: US Army War College, 2012, page 14;

²¹ Sam C. Sarkesian, John Allen Williams, Stephen J.Cimbala. *ibid.*, page 8;

²² Бери Бузан, „*Дуѓе, Држави и Страв - Проблемот со националната безбедност во меѓународните односи*“, Скопје: Академски печат, 2010 година, страна 94-95;

²³ Оле Вевер, Бери Бузан, Мортен Келструп, Пјер Леметр, „*Идентитет, Миграција и нова Безбедносна Агенда во Европа*“, Скопје: Академски печат, 2010 година, страна 44;

Збирот на современите закани како и ранливоста на државата особено во денешното опкружување, бара државата да има соодветен одговор во вид на активности спрема нив. Суштината на овие активности пред се мораат да бидат кохерентни во смисла да се соодветни, сеопфатни и насочени кон изворот на заканите. Така, државата дефинира своја националната безбедносна политика каде што примарно е формулирање и имплементирање на национална безбедносна стратегија која што вклучува закана или употреба на сила се со цел создавање на задоволително опкружување.²⁴ При тоа, со дефинирање на безбедносната политика, државата е насочена кон внатре или преземање на активности за редуцирање на ранливоста, и кон надвор или преземање на активности за редуцирање на загрозувања од меѓународното опкружување.²⁵

Централно место во традиционалното сфаќање на националната безбедност претставува воената безбедност. Причината зошто воената безбедност има централно место е поради тоа што воените акции спрема државата од надвор, пред се ги доведуваат во опасност сите составни делови на државата.²⁶ Соодветно на ова, кога се зборува за воена безбедност пред се, се мисли на независноста на државата, нејзиниот интегритет како и суверенитет. Но, со оглед на тоа дека денешните вооружени сили и нивните материјално технички средства, можат да предизвикаат брзи промени на самото опкружување и во државата, тогаш приоритетот на одбраната од вакви закани треба да биде на највисоко рамниште.²⁷ Вака дефинирано, има за значење дека државата мора да гради такви вооружени сили кои што ќе бидат на ниво, способни да можат да одговорат на потенцијалните закани и ризици за државата.

Соодветно на ова, како капацитет или средство за одговор на самите закани кон државата, вооружените сили пред сè се насочени кон заштита од надворешни закани кон државата, додека полициските сили и другите заштитни механизми се задолжени за неутрализирање на внатрешните закани.²⁸

²⁴ Sam C. Sarkesian, John Allen Williams, Stephen J. Cimbala, исто.

²⁵ Лидија Георѓиева, „Менаџирање на Ризици“, Скопје: Југореклам, 2009 година, страна 27;

²⁶ Бери Бузан, исто, страна 96;

²⁷ Лидија Георѓиева, исто, страна 29;

²⁸ Оливер Бакревски и Милан Милошевиќ, „Современи безбедносни системи - Компаративна анализа на земјите од југоисточна Европа“, Скопје: Аутопринт Т.А., 2010 година, страна 35;

2. Колективна безбедност

При разгледување на меѓународните односи, особено низ безбедносна призма во литературата се дефинирани два вида на модели: модел на конкуренција и модел на кооперација. Конкуративниот е модел каде што државите се натпреваруваат неконтролирано помеѓу себе, додека кооперативниот модел се базира на тоа дека ова натпреварувањето е можно да се контролира т.е. безбедноста е нешто што државите можат да споделат.²⁹ Вториот модел е основата на која се темели моделот на меѓународна безбедност каде што државите инвестираат во истиот со интелектуални, материјално технички и финансиски средства.

Гледано низ историска призма, овој модел на соработка помеѓу државите поминува долг еден развој. Во концептуална смисла, сепак либералниот идеализам на американскиот претседател Вудро Вилсон се смета за круцијален фактор кој придонел за појавата на институционалниот зачеток, кој низ децениите кои следувале прераснал во институционален либерализам, односно во таков контекст кој дава можност за изградба на бројни и сложени меѓународни организации кои што ќе бидат форуми за соработка помеѓу државите.³⁰

Соодветно, во зависност која аналитичка позиција се применува, се појавува и различно толкување на овие меѓународни организации. За неореалистите тие се важен актер, но со ограничен капацитет на дејствување поради што нивното основање и функционирање е целосно зависно од државите. За неолибералистите, тие се актери со растечко влијание, поради тоа што обезбедуваат рамка за соработка помеѓу државите, потоа стекнуваат функции каде што помалите држави не можат самостојно да ги реализираат.³¹

При тоа, една од најприфатените дефиниции за меѓународни организации е онаа на Клив Арчер која што дефинира дека под меѓународна организација се подразбира секоја формална структура, воспоставена по пат на договор помеѓу нејзините членки, претставени било од владини или други претставници, од кои најмалку две се суверени држави, а чија цел е остварување на заедничкиот интерес на членството.³²

²⁹ Лиџија Георгиева, „Творење на Мирот“, исто, страна 45;

³⁰ Robert Jackson and Georg Sorensen, „Introduction to International Relationship, 5ed“, New York: Oxford University Press, 2013, page 110;

³¹ Биљана Ванковска, исто, страна 143;

³² Clive Archer, „International Organization, 3rd edition“, London & New York: Routledge, 2003, page 30;

Соодветно, меѓународните организации можат да имаат различни класификации според членството како меѓународни владини или невладини организации, потоа според географскиот зафат како универзални или регионални, но најтешка е класификацијата според целите и задачите како хуманитарни, за културна соработка, мир и разоружување, помош во развојот, човековите права и за заштита на човековата средина.³³

Доколку меѓународните организации се стават во контекст на безбедноста, тогаш е посебно внимание заслужуваат воените алијанси. Така, алијансите (сојузите) во сферата на безбедноста се застапени кога државите се здржуваат меѓусебно за одбраната против некоја надворешна закана.³⁴ Низ историјата, тие се формирале со цел да се воспостави противтежа на определена ривалска сила или на некоја закана. Секогаш кога предусловите за нивното настанување се менувале или исчезнувале, како резултат на уривањето на силата или промена на перцепциите на заканите, алијансите се соочувале со опасност од колапс.³⁵

Денес меѓународните организации не треба да се гледаат како организации кои што претставуваат само нечии инструменти, туку истите се активни актери во дефинирањето на агендата на т.н. глобално управување. Кога станува збор за директното влијание врз конфликтите и меѓународната безбедносна агенда, статистиката покажува дека меѓународните организации се сè уште далеку понемоќни од државите и нивните алијанси, но од друга страна – тие стануваат неопходни во реализацијата на мировните операции и постконфликтното градење на мирот.³⁶

Кога се зборува за меѓународни организации и се размислува која меѓународна организација има најголемо влијание врз светските динамики, тогаш се наметнува Организацијата на Обединетите Нации како примарна меѓународна организација. Имено, ООН е воспоставена на крајот на Втората Светска војна и е резултат од иницијативата на сојузниците/државите кои војуваа заедно против Германија и Јапонија. Како концептуална основа за изградба на ООН, и покрај сите нејзини слабости, земени се искуствата на Лигата на народите, односно првата меѓународна организација за одржување на мирот и безбедноста, воспоставена по Првата светска војна.

³³ Билјана Ванковска, исто, страна 147;

³⁴ Лидија Георгиева, „Творење на Мирот“, исто, страна 70;

³⁵ Рина Киркова, „Иднината на НАТО – Редефинирање на Трансатлантското сојузничество“. Скопје: Аутопринт Т.А., 2010 година, страна 8;

³⁶ Билјана Ванковска, исто, страна 149;

Основната цел на ООН е одржување на меѓународниот мир и безбедност во смисла на обесхрабрување на државите од извршување на напад помеѓу себе како и организирање на противмерки на држави доколку тоа се случи.³⁷ Внатрешно организацијата е поделена на неколку составни делови како: Совет на безбедност, Секретаријат, Генерално Собрание, Економско социјален совет и Меѓународниот суд на правдата кои што имаат различни функции и задача внатре во ООН.

Генерално, како тело кое што се грижи за меѓународниот мир и безбедност е Советот за Безбедност. Ова тело во својот состав има два вида на членки и тоа: постојани членки-победнички во Втората светска војна и непостојани членки кои што по пат на ротација и во ограничен временски период имаат мандат да одлучуваат во Советот.³⁸ Советот на безбедност својот авторитет го црпи од повелбата, каде што се опишува основната функција за одредување дали постои нарушување на мирот, закана за мирот, или има акт на агресија³⁹.

Посебно внимание во доменот на колективната безбедност, произлегува од главата VII, односно од дефиницијата од членот 51. Имено, овој член претставува правна основа за изградната на национални системи на одбрана, како и начелна авторизација на државите да можат да одговорат на вооружен напад врз нив и тоа самостојно или колективно, односно да го искористат инхерентното право на самоодбрана.⁴⁰ Она што е индикативно од овој член е тоа што овозможува формирање на регионално безбедносни организации кои што ќе бидат способни да одговорат на вооружен напад.

Со крајот на Втората светска војна настана ново редефинирање на меѓународните односи, особено помеѓу победниците. Некомпатибилноста на идеите на кои што се базираат општествените уредувања допринесоа довчерашните сојузници да се гледаат со недоверба, па дури и како на закана за внатрешните вредности во државите.⁴¹ Од друга страна, разурнувањата на западна Европа, особено на државите во кои што се случуваа главните борбени дејствија, како и потребата за нивна изграба, создаде потреба за меѓусебно поврзување на државите. Како последица се создаде Северно-Атланската Договорна Организација или НАТО, како одговор на овие геополитички случувања.

³⁷ John Baylis and Steve Smith, *„The Globalization of World Politics, 2ed“*, New York: Oxford University Press, 2001, page 332;

³⁸ <http://www.un.org/en/sc/>, пристапено 01.12.2015 година;

³⁹ <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/index.html>, пристапено 01.12.2015 година;

⁴⁰ <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/index.html>, пристапено 01.12.2015 година;

⁴¹ *„NATO Handbook“*, Brussels: Public Diplomacy Division, 2006, page 16-18;

Основната цел на оваа организација е содржана во нејзиниот основен документ (статутот), според кој таа е одбранбена алијанса задолжена да ги чува слободата и безбедноста на сите држави членки со политички и воени мерки. Но, во својата суштина, имплицитно изнесено, целта беше САД да придонесат за одбраната на Европа и нејзиното заживување по војната во периодот после Втора светска војна.⁴²

Внатрешно организационо, НАТО може да се гледа како структура која што е поделена на неколку делови кои што придонесуваат за подобро функционирање на истата. Како највисоко тело во организацијата е Северно-Атланскиот совет, политичко тело со моќ да донесува важни одлуки за работата на целокупната алијанса. Ова тело е со постојан официјални лица од државите членки.⁴³ Следно тело е Комитетот на Одбранбени планирања. Во него членуваат Министрите за одбрана на членките со основна функција да разгледуваат и донесуваат одлуки за одбранбени прашања врзани за колективната безбедност.⁴⁴ Министрите за одбрана исто така се вклучени и во Групата за нуклеарно планирање, тело кое што ги разгледува прашањата и дава насоки за нуклеарните капацитети.⁴⁵ Како последно тело кое што е под политичкото водство во алијансата е Воениот Комитет, тело кое што претставува поврзување со интегрираната командна структура на НАТО силите кои што се задолжени за извршување на воени операции како и трансформација на Алијансата.⁴⁶

⁴² Рина Киркова, исто, 2010, страна 54;

⁴³ „*NATO Handbook*“, исто, page 34-35;

⁴⁴ Исто, стр. 36;

⁴⁵ Исто;

⁴⁶ Исто, стр.37;

III. СИСТЕМОТ НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Историски преглед

После повеќе вековна борба за сопствена држава, дури во текот на Втората светска војна се создадоа поволни внатрешни и надворешни услови за остварување на правото на национално самоопределување. Паралелно со учеството во народно-ослободителната и антифашистичката борба, се создаваа и формалните и институционалните темели на македонската држава. На 2 август 1944 година на Првото заседание на АСНОМ, покрај своето конституирање, Македонија се произнесе и за стапување во заедничката федерална држава во рамките на Југославија. Со други зборови, македонската државност во неколку децении се развиваше во контекст на сојузна држава, и онолку колку што тоа го дозволуваа уставните норми за позицијата и надлежностите на републиките. Од аспект на безбедносниот систем, тоа значеше не само заедништво со другите републики во Југославија, туку и прифаќање на федералната структура во донесувањето на најважните одлуки.⁴⁷ Но, промените коишто настанаа по падот на Берлинскиот ѕид и колапсот на социјализмот во поширокиот регион на Источна Европа, на подрачјето на Југославија предизвикаа и поинакви реперкусии. Во деведесеттите години од минатиот век започна процес на дезинтеграција, особено после неуспешните обиди за мирно раздружување на југословенските републики, дојде до вооружени судири во кои активен учесник станаа и вооружените сили на СФРЈ. Иако Македонија не беше во епицентарот на случувањата, ваквиот тек на настаните кај македонското раководство и целото општество ја наметна потребата за размислување за правците на развој на тогашната Социјалистичка Република Македонија.

Релативно скоро стана јасно дека единствениот излез од ситуацијата е заокружување на процесот на осамостојување, кој веќе беше отпочнат со одредени формално-правни чекори по примерот на останатите републики. При тоа, три клучни

⁴⁷ Трајан Гоцевски, „Основи на Системот на Национална Одбрана“, Скопје: Киро Дандаро, 2006, страна 86;

моменти беа карактеристични за овој процес, и тоа: донесување на Декларацијата за сувереност, референдумот на кој граѓаните се изјаснија за самостојност и донесувањето на новиот Устав.⁴⁸ Иако Македонија остана исклучок од моделот на раздружување по насилен пат, сепак чувствителноста на ситуацијата создаде голем притисок, па и чувство на несигурност и ургентност за што побрзо заокружување на процесот. Од друга страна, стоеше императивот за квалитетен, сеопфатен и темелен процес на конституирање на државноста, што бараше време и знаење. Во случајот на Македонија, како карактеристика се појави потребата процесот да биде пред сè доживеан како незагрозувачки, односно како неиритирачки за да не се случи и најмала грешка да се претвори во катастрофа за младата македонска држава.⁴⁹

Со донесувањето на Уставот во ноември 1991 година, Република Македонија се дефинираше како суверена, самостојна, демократска и социјална држава, а со тоа се створија уставни претпоставки за создавање на автономен одбранбен систем.⁵⁰ Овие претпоставки го отворија и прашањето на дефинирање на сопствен модел на одбрана. Период за детални анализи во тој временски период не постоеја, при што се создаде невидлив притисок за што побрзо донесување на истиот.⁵¹ Сепак, во текот на расправата се јавија неколку спротивставени размисли и согледувања во врска со начинот на кој треба да биде развиен моделот. Според одредени сведочења, базичната разлика на овие спротивставени гледишта беше сфаќањето на самиот збор „одбрана“ и кој ја остварува оваа државна функција.⁵² После редица консултации беше прифатен моделот кој што се базираше на три столба, и тоа: вооружени сили, цивилна одбрана и вклучување во колективните системи за безбедност и одбрана.⁵³

По прифаќањето на начелниот модел на одбрана, следен чекор беше неговото преточување во системски закон и негова институционализација. Оттука, се пристапи кон изработка и донесување на првиот Закон за одбрана на независна Република Македонија. Овој закон во својата суштина беше и почетен елемент во операционализацијата и

⁴⁸ Зоран Нацев и Димче Петревски, „АРМ кон НАТО. Концептуален приод и Организационен развој“, Скопје: Печатница „Наумоски“, 2009, страна 12;

⁴⁹ Трајан Гоцевски, исто, страна 89;

⁵⁰ Трајан Гоцевски, исто, страна 86;

⁵¹ Зоран Нацев и Димче Петревски, исто, страна 20;

⁵² Митре Арсовски, Стојан Кузев, Ристо Дамјановски, „Војната во Македонија во 2001 година“, Скопје: Цинем, 2006, страна 71;

⁵³ Зоран Нацев и Димче Петревски, исто, страна 21;

концептуално дефинирање на составните делови на системот за одбрана со дефинирани функции.⁵⁴

Ваквиот првично дефиниран систем, нужно беше само бледа копија од дотогашниот систем на безбедност во Југославија, кој што се карактеризираше со големо потпирање на воената одбрана (вооружените сили). Од друга страна, заканите кои што се идентификуваа, исто така, го отсликуваа размислувањето на дотогашниот систем, па во прв план се ставаа конвенционалните воени закани. При тоа, недовербата и незнаењето во врска со третиот столб на одбраната предизвикуваа и одредена резервираност, па честопати тој елемент се толкуваше како нешто спротивно на националните интереси и потреби на државата.⁵⁵ Пред се оваа недоверба не беше насочена кон колективниот систем на ООН туку обратно недовербата беше насочена кон НАТО како регионален одбранбен систем односно неможноста да се препознае како можна опција на развој на националниот систем за безбедност.

Вака изградениот безбедносен систем ги покажа своите слабости тогаш кога беше најпотребен, односно за време на Косовската криза во 1999 година, но и две години подоцна за време на внатрешниот судир во 2001 година. Како дел од слабостите на системот обично се наведуваат следните: немање на подлога за одбрана⁵⁶ пред се разработена стратегија и доктрина на одбрана на државата, (не)координацијата помеѓу составните елементи од системот, двојното командување⁵⁷, нејаснотиите и непрецизностите во уставни должности, реактивирање на веќе пензионирани генерали како последица од некомпетентност на воениот врв, некомпатибилни цели помеѓу воениот и полицискиот врв, неможноста на прогласување на вонредна состојба и предизвиците што се јавуваа во употребата на армијата, брзоплето формирање на вооружени формации особено од полицијата каде што предизвикуваа повеќе безбедносни проблем внатрешно отколку кон противникот, неможност на дефинирање што е проблемот (терористи или бунтовници) итн.

Овие иманентни недостатоци се пројавија во критичен момент за државата, но и беа збогатени со нови практични искуства и сознанија. Особено по потпишувањето на Охридскиот Рамковен договор се отвори нова фаза на преиспитување и одредено

⁵⁴ Трајан Голевеки, исто, страна 98;

⁵⁵ Зоран Нацев и Димче Петревеки, исто, страна 39;

⁵⁶ Митре Арсовски, Стојан Кузев, Ристо Дамјановски, исто, страна 21;

⁵⁷ Исто, страна 147;

преструктурирање на системот на национална безбедност. Како еден од поважните елементи во овие зафати беше и преземената обврска на зголемување на учеството на припадниците на немнозинските заедници во составот на безбедносните сили (армијата и полицијата), а со цел да се зголеми јавната довербата во институциите со тоа што нивниот состав реално ќе ја отслика етничката композиција на општеството.

Од друга страна, овие нови сознанија поттикнаа процес на доизградба на системот преку развивање, согледување, донесување и имплементација на соодветни концептуални документи. Почетен и темелен документ во оваа смисла е Националната концепција за безбедност и одбрана на Република Македонија, која што се донесе во 2003 година. Функцијата на овој документ е соединување и насочување на целокупната безбедносна политика на државата. При тоа, како составни елементи во истиот се идентификување и експлицитно проектирање на интересите на Република Македонија, како и дефинирање на опкружувањето преку анализа на ризиците, заканите и можностите за справување со истите.

Во иста насока, а и како последица на донесувањето на овој документ, произлезе и процесот на донесување на Стратегискиот одбранбен преглед, документ кој што во својата основа ги елаборира подетално насоките на одбранбените реформи во целина но и во вооружените сили.⁵⁸ Како целина, овој документ е насочен кон заокружување на одбранбените реформи со цел институционализација и операционализација на еден систем кој ќе биде сосема соодветен со оној на државите-членки на НАТО.

Исто така, Националната концепција за безбедност и одбрана отвори и втор процес во изградба на нови капацитети на државата. Имено, потребата за согледување, одлучување и координација особено на највисоко ниво допринесе за дефинирање на функцијата на менаџментот со кризи.⁵⁹ До заокружување на овој процес дојде преку донесување на Законот за управување со кризи. Како нормативна рамка, тој создаде систем за подобро, навремено и ефикасно реагирање на составните елементи на безбедноста во случаи на загрозување на државата.

⁵⁸ Трајан Гоцевеки, исто, страна 104;

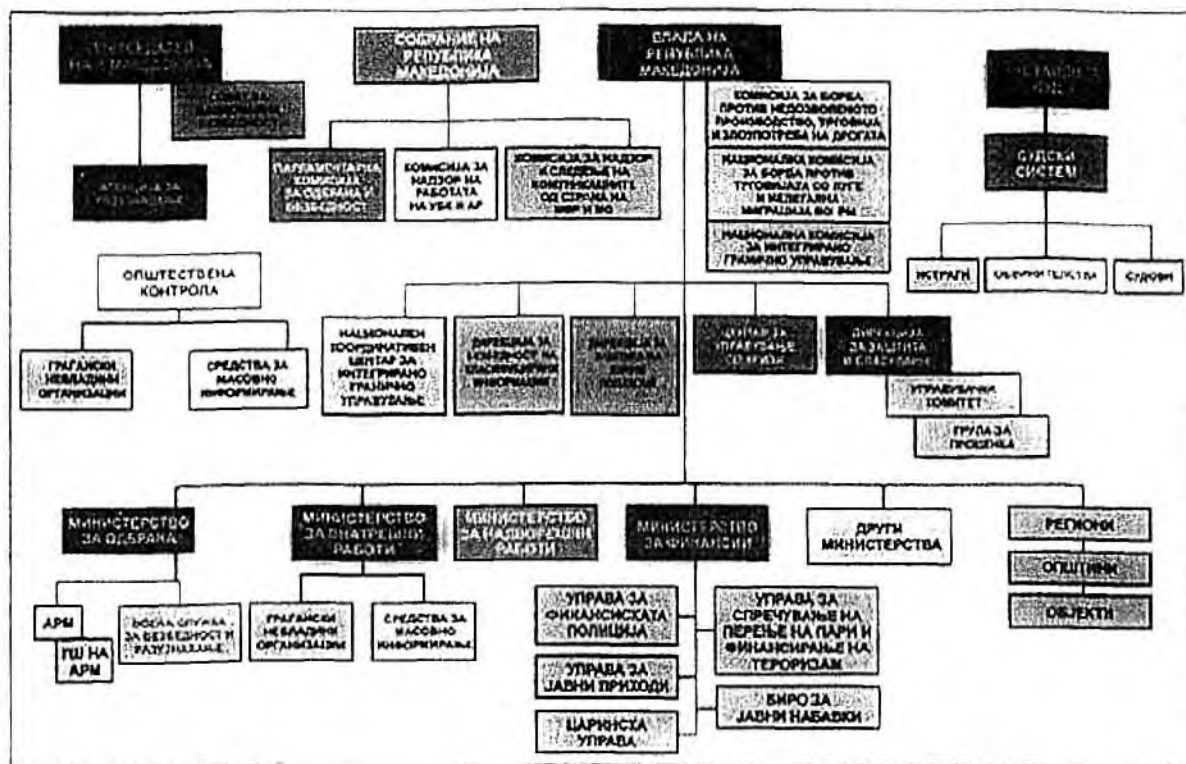
⁵⁹ *Национална концепција за безбедност и одбрана*, Скопје: Службен весник на РМ, број 40, 2003;

2. Структура на системот за национална безбедност

Како што веќе видовме, по осамостојувањето Република Македонија започна со изградба на сопствен национален безбедносен систем, чија единствена функција е заштита на државата од внатрешни и надворешни закани. При тоа, државата го гради овој систем во согласност со проценките и реалностите кои што произлегуваат од современите предизвици, закани и ризици на национално, на регионално и меѓународно ниво.⁶⁰ Соодветно на тоа, како задолжение на целокупниот систем за национална безбедност претставува спроведување на зацртаните насоки во донесените концептуални документи.

Во контекст на Стратегијата за национална безбедност на Република Македонија од 2008 година, системот за национална безбедност е дефиниран како „комплексен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кои ги преземаат релевантните институции во Република Македонија со цел заштита, одржување и унапредување на националната безбедност“. Во вака дефинираниот систем се идентификуваат два елемента, и тоа: постоење на надлежни институции и нивната заемна интеракција. Утврдувањето на релевантните институции е всушност начинот на кој се врши функционална поделба на организационата структура со јасно дефинирани уставни и законски надлежности. Од друга страна, производот кој што се јавува, односно националната безбедност, е зависен од сите активности на релевантните институции.

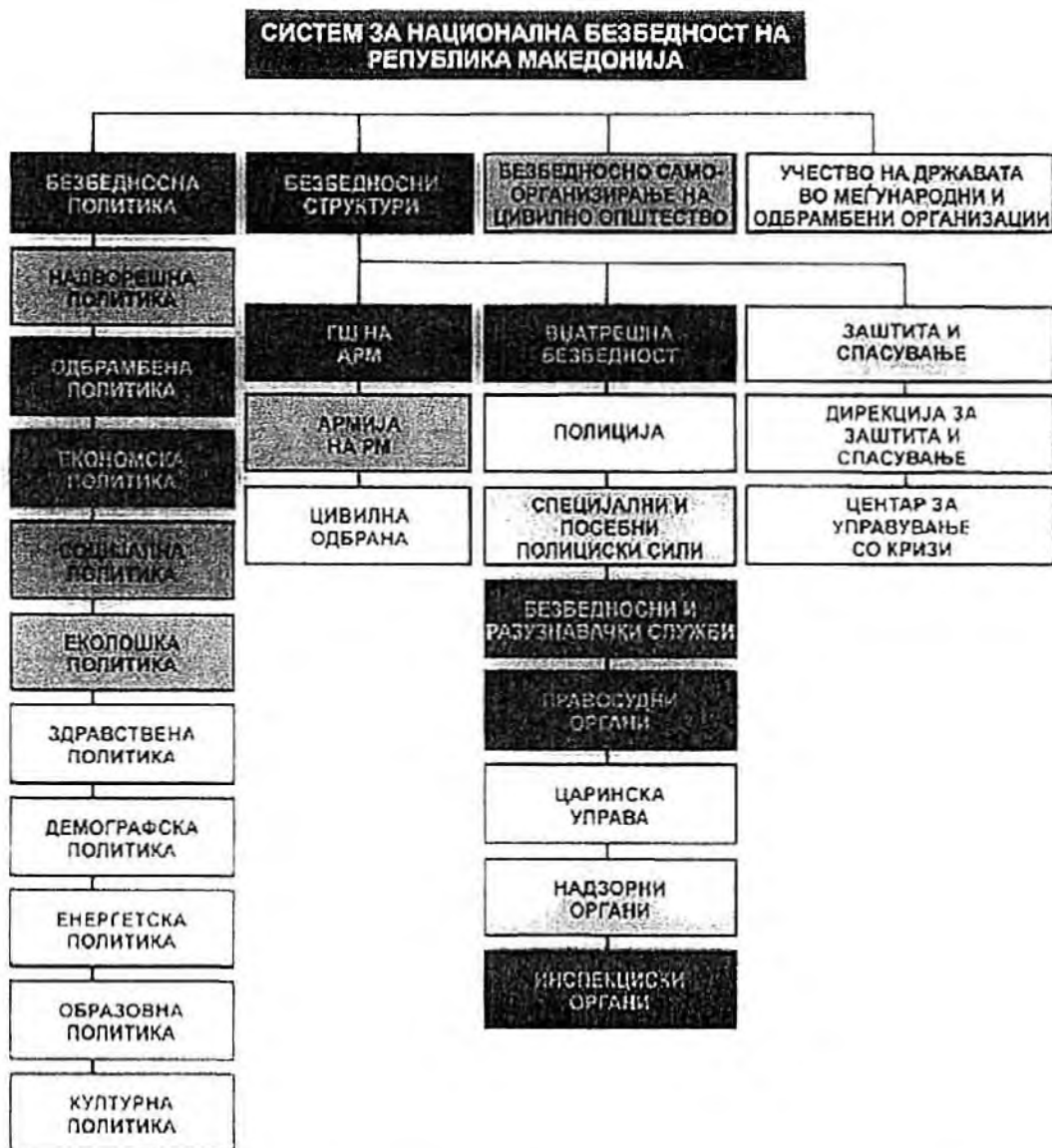
⁶⁰ Д-р Митко Котовчески, „Организациска поставеност на новиот модел на системот за национална безбедност на Република Македонија“, *Современа македонска одбрана*, бр.23, декември 2012, стр. 22:

Шема 1. Основни субјекти на системот за Национална безбедност на Република Македонија⁶¹

При разгледување на елементите кои што претставуваат основа на современите безбедносни системи пред се може да се дефинираат и групираат во 4 организациони елементи.

⁶¹ Исто, страна: 23;

Шема 2: Организациона поставеност на системот на национална безбедност на Република Македонија⁶²

Соодветно, првиот елемент е безбедносната политика каде што се дефинира како елемент кој што дава општа насока кон внатрешната и надворешната безбедност на општеството. Во Националната концепција за безбедност и одбрана, во ставот 25, конкретно се дефинира со цел заштита, одржување и унапредување на безбедноста на Република Македонија и нејзините граѓани, во согласност со расположливите ресурси и со

⁶² Исто, страна: 24;

активна соработка со меѓународната заедница. Во себе системски ги содржи политичка, економска, одбранбена, внатрешно – безбедносна, социјална, еколошка и други области.⁶³

Вториот елемент го претставуваат безбедносните структури. Овој елемент во себе се поделува во три (под) системи и тоа: систем за национална одбрана, систем за внатрешна безбедност и заштита и спасување. Основната задача на системот за национална одбрана е пред се исполнување на трајниот интерес на Република Македонија кој што е дефиниран како зачувување и унапредување на нејзиниот државен идентитет со слободно изразување на етничкиот идентитет на сите нејзини граѓани како и заштита на независноста и територијалниот интегритет но и учество, помош и соработка во заштитата на виталните интереси на Република Македонија⁶⁴. Системот за внатрешна безбедност како втор (под) систем на безбедносните структури претставува еден од најзначајните столбови кој што својата функција ја дефинира како заштита на сите витални општествени и државни вредности од сите видови на внатрешни извори на загрозување на сите нивоа и во сите сфери на општествениот живот⁶⁵. Третиот (под) систем е системот за заштита и спасување кој што е наменет за заштита и спасување на цивилното население различни видови на природни несреќи.

Третиот елемент претставува безбедносно самоорганизирање на цивилното општество. Овој елемент своите корени ги црпи од природно загарантирано право за самоодбрана, самозаштита и самопомош.⁶⁶ При тоа начинот на организирање на овој елемент пред се е насочен преку зголемување на безбедносната свест и култура, зголемување на одговорноста и улогата на граѓаните.

И последниот елемент на националната безбедност претставува учество во меѓународните безбедносни и одбранбени организации. Овој елемент своите корени ги влечи од заклучокот дека новото безбедносно опкружување особено земајќи ги во предвид современите закани и ризици каде што глобалниот пристап и соработка претставуваат неопходен инструмент за успешно справување со истите.⁶⁷ Од друга страна, преку дефинирање на виталниот интерес на Република Македонија кој што се изјаснува за политичко – одбранбена интеграција во НАТО, како и политичка, економска и

⁶³ *Национална концепција за безбедност и одбрана*, Скопје: Службен весник на РМ број 40, 2003;

⁶⁴ Исто, став 42;

⁶⁵ Митко Котовчески, исто, стр. 30;

⁶⁶ Исто, стр. 34;

⁶⁷ „*Стратегија за Одбрана на Република Македонија*“, Службен Весник на РМ бр.30, 2010 година, страна 3;

безбедносна интеграција во ЕУ, претставува потврда за важноста на овој елемент во градење на националната безбедност со надворешно учество.

3. Вооружени сили (Армијата на Република Македонија)

Традиционално, вооружените сили (војската, армијата) се сметаат за централен дел не само на безбедносниот систем како таков, туку и за значаен елемент на државноста. Согласно традиционалниот концепт на безбедноста тие долго време беа и основната алатка на државната безбедносна стратегија. Во времето на непостоење на универзален или колективен систем на безбедност, воената моќ била гаранција за опстанокот и/или прогресот на државите, па затоа војската како институција уживала посебно место, значење и привилегии во државата.

Генерално гледано, концептот на сила како некогаш основен дел на политиката на една држава, долго време се сметаше за централен. Тој ја означува способноста на државата по пат на принуда или закана од употреба на сила да влијае врз однесувањето на другите субјекти, а во насока на постигнување на посакуваните резултати. Тоа практично значи промена на ставовите и политиките на другите субјекти (држави) со цел постигнување на сопствени цели за сметка на целите на другите. Оваа теза ја елаборира Џозеф С. Неј Помладиот, кој зборува за силата како елемент на политиката, но уште поважно укажува на постоење на различни видови сила. Оттука, во академска или практична смисла, се зборува за дистинкција помеѓу „мека“ (soft) и „тврда“ (hard). Оваа поделба е направена по однос на проценката со каков капацитет (треба да) се влијае на противникот.⁶⁸ Во оваа поделба, вооружените сили ја имаат класификацијата како „тврда“ сила, чија задача е првенствено да одговори на насилството/агресијата извршена на државата или превентивно да дејствува на евентуалните извори на закани од воена природа.

Со цел извршување на оваа задача, потребниот легитимитет за употреба на сила, вооружените сили го добиваат од уставот на државата како највисок правен документ. Изнесено со други зборови, употребата на сила претставува репресивен модел каде што државата инвестира во вооружените сили се со цел сопствена заштита. Но, вака дадената

⁶⁸ Joseph S. Nye, Jr., *Soft Power: The means to success in world politics*, New York: Public Affairs, 2004, page 1-9;

моќ за употреба на сила претставува и можна закана за самата држава особено во неизградени демократски системи но и можна закана за меѓународното опкружување. Не е потребно да се оди длабоко во историјата каде што може да се најдат примери за ваквиот ризик.

Изнесеното претставува една важен момент особено за цивилно-воените односи, односно рамката во која се дефинираат релациите помеѓу овие две сфери во општеството. Предизвикот на секое демократско општество е како да воспостави контрола врз вооружената сила за таа да не прерасне во закана за самото општество. Од одговорот на овој предизвик произлегува и однесувањето на цивилната контрола, насочување и индиректно влијание врз поддршката и институционалниот развој на вооружените сили.

По Студената војна дојде до промена на безбедносна агенда, а со тоа и до рedefинирање на концептот на безбедноста во насока на нагласување на невоените аспекти. Ова доведе до сериозни импликации врз традиционалната улога на вооружените сили и на национален и на меѓународен план. Сепак, тоа не значи дека вооружените сили изгубија од значење, но нивните класични војнички мисии значително се изменети или во насока на поддржувачи на напорите на другите државни институции во случаи на кризи или внатрешни конфликти или уште повеќе во насока на партиципација во меѓународни мисии.

Оваа промена во безбедносната агенда но и концептот на сила, предизвика војската да добие нови, нетрадиционални мисии, мисии кои што суштествено ја менуваат војската како таква. Така мисиите за миротворство, наметнување на мирот, менаџирање на несреќи и хуманитарни интервенции добиваат на значење односно претставуваат движечка сила на развојот на вооружените сили.⁶⁹

При тоа, она што е значајно е утврдување на фактот дека војската е производ на општество.⁷⁰ Сите структурни поместувања, односно структурните модификации на општеството во голема мерка се рефлектираат на вооружените сили. Кажано поинаку, следење на општествените текови може да помогне во дефинирањето на позицијата на војската, како и да се одредат општествените влијанија врз внатрешната динамика на вооружените сили. Овие драматични општествени промени до кон дојде по завршувањето на Студената војна предизвикаа и структурна промена во начинот на градење на војската,

⁶⁹ Biljana Vankovska-Cvetkovska, „The military and peace after the Cold war: The search for a new military mission“. *Polemos*, no.2, 1999, page 43;

⁷⁰ *Ibid*, p. 44;

односно во изборот на моделот на вооружените сили. Имено, дотогашниот систем на вооружени сили кој што беше базиран на општа регрутација, постепено премина кон модел на професионална војска. Дополнителната причина за ова стана фактот што дојде до измена на значењето на класичниот државен суверенитет во меѓународните односи и позицијата на глобалните меѓународни организации и институции.⁷¹ Оваа констатација е и присутна во разгледувањето на Армијата на Република Македонија како вооружена сила на Република Македонија.

Вака дефиниран однос на одредување на потребите од државата кон вооружените сили не е комплетен доколку не се изврши и идентификување на побарувањата од војската кон општеството. Имено, потребата за финансиска поддршка, пополнување со персонал, соодветно структурно организирање на општеството, особено насочено кон одбраната во случај на агресија, претставува само дел од потребите на вооружените сили кон општеството.⁷² Без соодветен одговор односно без соодветна поддршка на општеството кон вооружените сили се креира и другата страна односно се наметнува неможност на вооружените сили да ја извршат и својата уставна функција за која што и се создадени.

4. Функциите на АРМ во сферата на националната безбедност

Системот на национална безбедност е составен од различни субјекти. Вооружените сили, односно Армијата на Република Македонија, е дел од вториот столб во она што се означува како безбедносни структури. Неговата основна мисија е одбрана на државата од закани кои што се генерираат надворешно и внатрешно во државата. Со цел дефинирање на надлежностите на овие субјекти, се донесени различни видови на легислативни акти кои што ги детерминираат мисиите, ограничувањата, насоките и развојот на одбраната, вклучително и армијата.

Соодветно на тоа, функцијата на вооружените сили се дефинира во уставот на државата како највисок политичко-правен акт. Таа е насочена кон заштита на територијалниот интегритет и независноста на Републиката.⁷³ Вака дефинирана функција на вооружените сили на прв поглед е сосема јасна и се надоврзува на концептот на државата која има иманентно право на самоодбрана за што организира вооружени сили.

⁷¹ Ibid, page 49;

⁷² Ibid, page 47;

⁷³ Устав на Република Македонија, член 122;

Од друга страна, може да се каже дека таа е и премногу општа и нејасна, особено во делот на територијалниот интегритет. Нејасностите произлегуваат од имплицитното наведување дека оваа функција е активна само кога интегритетот е загрозен од надворешна закана. Ваквото гледање претпоставува дека внатрешните односи во државата се хармонични, во смисла на внатрешна стабилност и кохезија, односно дека во државата нема можност од појава на такви внатрешни закани поради кои би требале да се активираат вооружените сили.

Вториот документ од кој што можат да се утврдат функциите на вооружените сили е Законот за одбрана на Република Македонија. Тој претставува системски закон со кој што се уредува вкупниот одбранбен систем. Во него Армијата на РМ се дефинира како вооружена сила на сите граѓани со основна мисија да се организира, подготвува и оспособува за водење на вооружена борба и борбени и други дејствија за остварување на својата функција, а тоа е одбрана на Републиката.⁷⁴ Вака дефинирана функција јасно упатува на тоа дека АРМ има овластување да води вооружена војна, која што пред сè подразбира употреба на сила, но само во насока на одбрана на Републиката т.е. во национална самоодбрана. Изразот „и други дејствија“ во оваа дефиниција создава впечаток на нејасно определување на главната функција на Армијата. Во таа насока се поставува дилема што сè се подразбира под овој израз, па затоа и потребата од дополнително операционализирање на содржината и видот на овие дејствија во соодветни документи.

Следен документ кој што го врши концептуално заокружување на одбраната е Националната концепција за безбедност и одбрана. Во неа експлицитно не се упатува на дефиниција на функциите на вооружените сили. Тука првенствено се утврдува начинот на кој целокупниот систем врши синхронизација во насока на остварување на генералната државна функција во безбедноста и одбраната. Посебно интересен дел е оној во кој се дефинираат инструментите за остварување на политиката. Така, се дефинираат неколку инструменти меѓу кои одбранбената политика зазема еден дел од целокупниот спектар на инструменти.

Одбранбената политика е насочена кон постојано зголемување на одбранбените способности и кон соодветен развој на системот на одбрана и заштита на трајниот интерес

⁷⁴ Закон за одбрана на Република Македонија; 2011, член 23;

и учество и соработка за заштита на виталните интереси на Република Македонија.⁷⁵ Дополнително интересно во овој дел е тоа што веќе во следниот член експлицитно се претпоставува интензивирање на сите активности во областа на одбраната, вклучувајќи ги и вооружените сили, а со цел исполнување на утврдените обврски за реструктурирање и членство на Република Македонија во НАТО.⁷⁶ Оттука, би можело да се констатира дека овде станува збор за нова задача за вооружените сили, која не е експлицитно утврдена во Уставот. Тоа значи дека поранешните начини на планирање, организирање, координирање и контрола треба да бидат „реструктурирани“, односно прилагодени на потребите кои произлегуваат од настојувањето да се добие полноправно членството во НАТО. Реструктурирањето значи и трансформација која што не се задржува само на организациски поместувања на составните делови, бидејќи се создава и влијание врз социјални состојби и динамики.

Последен документ кој што од концепциска гледна точка врши потполно заокружување на одбраната и дефинирање на задачите на вооружените сили, а кој што произлегува од Законот за одбрана е Стратегијата за одбрана на Република Македонија. Надлежноста за донесување на овој документ е во рацете на Претседателот на Република Македонија како врховен командант на вооружените сили, а со функцијата да изврши и да даде стратески насоки за развојот и функционирањето на системот за одбрана до 2015 година.⁷⁷

Овој документ е составен од седум составни делови и тоа: дефинирање на вредностите и интересите на Република Македонија, дефинирање на безбедносното опкружување, дефинирање на стратеските мисии на системот за одбрана, развој на системот на одбрана, реструктурирање на внатрешните работни процеси во министерството за одбрана, реструктурирање на Армијата на Република Македонија и финансирање на одбраната.

Генерално, овој документ дефинира четири основни мисии на системот за одбрана на Република Македонија. Првата мисија е одбрана и заштита на територијалниот интегритет и независноста на Република Македонија. Вака дефинирана мисија произлегува од Уставот на РМ со тоа што во овој дел е извршено подетално дефинирање со тоа што е јасно упатено дека АРМ е насочена кон надворешните закани. Во однос на

⁷⁵ *Национална концепција за безбедност и одбрана*, 2003, точка 42;

⁷⁶ Исто, точка 43;

⁷⁷ *Стратегија за одбрана на Република Македонија*, Скопје: 2010, вовед;

недефинираните односи особено за внатрешни потреби во случаи на криза, истиот врши прецизирање во тоа што се предвидува дека АРМ ќе им даде поддршка на полицијата и другите државни институции кои што се справуваат со истата.⁷⁸

Втората мисија е учество во колективната самоодбрана на НАТО. Во оваа мисија експлицитно се дефинира дека внатрешните промени, односно сеопфатни национални реформи, ќе се вршат според барањата на Акциониот план за членство во НАТО. Вака дефинирана, оваа мисија лесно се идентификува како продолжување на доделената задача во Националната концепција за безбедност и одбрана, каде што истата беше дадена на вооружените сили. Тоа, исто така, значи дека одлуките кои што ќе се донесуваат во однос на развојот на АРМ во голема мерка ќе зависат од донесените Акциони планови за членство и што претставува последен филтер во евалуацијата дали промената или развојот е во согласност со НАТО. Тоа отвора и можност за стартување на промени кои што не се во согласност со соодветниот карактер и карактеристики на националниот систем кои што може да се гледаат и како единствени и посебни во контекст на Република Македонија, но се во согласност од приоритетите на НАТО.

Третата мисија е придонес во операции во целокупниот спектар на мисии на ООН, НАТО и ЕУ. Во оваа дефинирана мисија, основната функција е учество на вооружени силите во распоредување надвор од Република Македонија со цел промоција на мирот и безбедноста во други делови на светот, односно како посебен начин на реализација и на националните безбедносни интереси. За АРМ ова практично значи можност да биде употребувана надвор од државата. Наведувањето на трите меѓународни организации дава доволно широка рамка и флексибилност за можната употреба на АРМ, но е и позитивен импулс кон надвор особено кон светските текови.

Важен дел во оваа мисија која што има едно од клучните влијанија во реформите на АРМ е дефинирањето за големината на вооружените сили за учество надвор од РМ. Имено, тука се дефинира дека 50% од целокупниот состав на АРМ ќе биде со способност за распоредување надвор од државата. Вака определено, со распоредувањето на персонал и опрема се зема премногу сериозна обврска која што во најголема мерка побарува финансиска поддршка во опремувањето на армијата. Последен елемент кој што е дефиниран во оваа стратеска мисија е ниво на амбиција (level of ambition), поим кој што се кажува со колкав обем на сили државата сака да има на располагање во функција на

⁷⁸ Исто, член 2, страна 5:

употреба во еден момент надвор од Македонија. Соодветно, за АРМ е зацртано тоа да биде средна баталјонска група со национален елемент за поддршка персонал кој што лесно поминува 1000 припадници. Ставено во сооднос со големината на АРМ (8000 припадници) тоа е сериозна бројка која што може да има влијание врз исполнување на другите национални задачи и обврски.

И последната мисија е заштита на пошироките интереси на Република Македонија. Во овој дел се дефинирани сите поддржувачки активности кои што државата ќе ги презема со АРМ на надворешен план. Истите се движат од одржување на регионална одбранбена соработка, па до учество до исполнување на меѓународните конвенции и договори за унапредување на мерките за доверба и безбедност. Оваа мисија во својата суштина претставува и дефинирање на активностите кои што АРМ ќе ги извршува во својата секојдневната работа. Соодветно, со постојано и темелно исполнување на пошироките интереси во долготрајна перспектива овозможуваат и индиректна поддршка во исполнување на виталните интереси како и на исполнување на трајниот интерес.

5. Реформи во АРМ во функционирање на националната безбедност

Почетоците на АРМ го носат обележјето на сложените геополитички услови во кои дојде до нејзиното конституирање. Сложеноста пред сè беше продукт на динамиките на раздружување на републиките од поранешна Југославија, но и на паралелниот процес на борба за меѓународно признавање на државата. Така, како резултанта на овие процеси, националната безбедност има динамична траекторија на својата еволуција, со сите позитивни и негативни импликации кои произлегуваат од неа. АРМ, како дел од овој систем, го следи овој процес и соодветно врши реформи со цел усогласување и постигнување на побарувањата од националната безбедност.

Во контекст на елаборацијата на прашањето за влијанието на концепцијата на националната безбедност врз развојот на армијата, од посебна важност е да се земат предвид три основни димензии на проблемот. Првата димензија се однесува на дефинирањето на намената на армијата (т.е. војничките мисии), втората се однесува на видот и интензитетот на заканите за националната безбедност на една држава, и третата произлегува од финансиските и други издвојувања за армијата и нејзините припадници.

Како што веќе беше напоменато, во поглед на првата димензија расправата тргнува нужно од уставно дефинираните функции на Армијата на Република Македонија, кои се потоа вградени и доработени во неколкуте документи донесени од законодавната власт. За да се стекне впечаток какво било нивното конкретно влијание врз Армијата и нејзините мисии потребно е анализата да се направи низ временска призма на нивното донесување и имплементирање. Гледано низ оваа хронолошка гледна точка, постојат две етапи на развојот на концептот на националната безбедност и на неговото влијание врз позицијата и мисиите на АРМ. Првата фаза го опфаќа периодот од 1992-2004 година. Во овој период суштествено е значењето на Уставот и Законот за одбрана, кои се фундаментот врз кој се изградува целиот одбранбен систем. Во поглед на АРМ евидентно е становиштето дека таа е воена сила за одбрана од надворешна агресија. Оваа дефиниција, во својата основа, е производ на традиционалното гледање на националната безбедност, во чие средиште е токму воената безбедност. Како резултат на тоа, Армијата има формација со броен состав (60 000 припадници). Причината за оваа голема бројка е тоа што таа е воена организација заснована на општа воена обврска за населението и на резервен состав - елементи наследени од бившата ЈНА. Гледано низ призма на структурата на овие состави, како и на фактот дека армијата започна да функционира без тешко вооружување и соодветна воена опрема, таа мораше да се насочи кон формирање на т.н. „лесни“ организациско-формациски состави со поголем персонал со лесно вооружување. Во овој период, исто така, има иницијативи за набавка на посоефицицирана опрема, но тоа останува само желба без реализација: имајќи го во вид потребниот квантитет на вооружување и она што реално се поседуваше во стварноста се одрази како состојба во која единиците се непополнети, тренд кој што се карактеризира во овој период. Во овој контекст, мора да се има предвид дека Македонија не само што беше економски слаба држава, и што беше фактички „демилитаризирана“ од страна на ЈНА која при повлекувањето го повлече речиси целото вооружување, туку државата беше и под режимот на ООН на ембарго за купување вооружување (само поради фактот што беше поранешна република на СФРЈ, иако на нејзината територија немаше никакви воени судири).

Најдраматичниот момент во оваа временска фаза е кризата во 2001 година, во која што за првпат во својата историја АРМ беше вклучена со сите свои капацитети. Непосредно пред кризата, во 2000 година, Република Бугарија донираше тешка опрема (главно тенкови и артилериски орудија) кои што ги зголемија капацитетите на АРМ. ВО

екот на воената криза, пак, интервентно беа набавени и други материјално-технички средства. Со анализа на истите, особено низ призма на динамиката на кризата и реакцијата на политичкиот врв во однос на употребата на армијата, може да се согледа влијанието на тогаш доминантниот концепт на национална безбедност во кој на заканите се гледаше главно низ воена димензија. Ова гледање допринесе да и понудените солуции на самата криза се бараат преку расположливите воените капацитети. Така, имаше одредени случаи на несоодветна или непропорционална употреба на сила против изворите на заканата, што како реакција доведе до инволвирање на надворешниот фактор и интернационализација на кризата.

Сите анализи и лекции кои што се извлекоа од кризата во 2001 година наложија повторно трансформирање на системот на национална безбедност, како и префрлување во вториот сегмент од влијанието на овие национални документи за безбедност кон армијата. Ова е временската фаза која го опфаќа период од 2004 година до денес. Ова е период на трансформирање и проширување целокупниот национален безбедносен систем. Една од поважните промени беше донесувањето на Законот за управување со кризи.⁷⁹ Преку овој акт се вовеле еден поинаков вид на идентификација на заканите, односно безбедносната агенда се проширени и со оние од невоен карактер. На тој начин, армијата како да го изгуби приматот на најважен инструмент кој се активира во време на кризи, односно беше ставена во служба на поддршка на друг инструмент кој што има за задача за врши решавање на кризите. Ваквите предизвици пред армијата поставија императив за преиспитување на нејзината организациско-формациска структура во светлина на тие видови мисии кои што во суштина и не се воени по својот карактер. Исто така, како дополнително влијание што се јави во развојот на армијата е тоа што отвори врата на развивањето на специјалните сили, кои што се предвидува да бидат поддршка на останатите капацитети од државата особено при мир или криза при справување со асиметрични терористички закани.

Втората димензија низ која може да се анализира влијанието на доминантниот концепт на национална безбедност врз развојот на Армијата на Република Македонија е директен резултат на перцепцијата и на интензитетот на заканите и ризиците кои што се идентификувани пред државата. При опишување на ова влијание генерално имаме три етапи кои што се разликуваат помеѓу себе. За првата етапа (1992-2004 година) е

⁷⁹ „Закон за управување со кризи“, Службен весник 29 од 2005 година;

карактеристичното што доминира перцепцијата на заканите низ призма на нивниот конвенционален карактер. Оваа перцепција е последица од 50-годишната Студена војна и нејзиното силно влијание врз тогашниот систем на одбрана на СФРЈ. Скромните капацитети како и барањето на формирање на систем кој што ќе биде посебен, во тој период бараше да се искористи некои од премисите за заканите. Од друга страна, во тој период, во непосредното опкружување се одвиваше серија вооружени конфликти во кои иако македонската држава не беше директно вклучена, заканите и последиците од регионалните состојби беа реални. Во овој период се случи и настанот „Чупино брдо“ во 1994 година, кога од страна на тогашната војска од СРЈ беше заземена дел на македонска територија во реонот на Крива Паланка. Овој случај беше исто така и еден од причините кој што го зајакна размислувањето на заканите кои што би биле произлезени од конвенционални сили, така да на подолг рок се развиваат тие видови на капацитети на армијата.

Во оваа етапа се случи и кризата од 2001 година, која што од војничка гледна и во својата суштина беше неконвенционален судир. Армијата на Република Македонија ја дочека неподготвена, ако се имаат во предвид нејзините капацитети. Заканите кои што беа произлезени од спротивната страна бараа капацитети кои што ќе бидат соодветни според нивната големина и распространетост. Нефлексибилноста, но и недефинираниот облик на национална безбедност каде што ваков вид на закани не беа земени во предвид, придонесе реакцијата на армијата не биде на потребното ниво.

Пост-конфликтниот период (2001-2004 година) е фаза во која што армијата се опоравуваше од конфликтниот период, но во кој не настанаа некои посуштествени промени. Но, во 2004 година Армијата на Република Македонија влегува во втората етапа гледано низ призма на заканите како фактор на влијание врз нејзиниот развој. Овој период трае до 2010 година, а главен документ кој што го обликува националниот безбедносен систем е го детерминира развојот на АРМ е Националната концепција за безбедност и одбрана. Овој документ за првпат ги систематизира и детерминира ризиците и заканите за безбедноста на државата. Клучна промена е тоа што веќе акцентот не се става на закана од конвенционални напади⁸⁰ кон државата, туку повеќе на оние од невоена и неконвенционална природа. Ова вакво гледање врз заканите, има директно влијание врз

⁸⁰ „Национална концепција за безбедност и одбрана“, 2003, точка 23 и 24;

армијата преку тоа што овозможува и дава поттик за реструктуирање на армиската формација.

Првата работа што се презема беше намалување на бројната состојба на припадниците на АРМ преку професионализација и напуштање на регрутниот систем. Ова влијаеше на армијата на неколку начини. Големiot број на објекти и касарни кои што беа користени за вежби, но и за одбрана на државата, станаа непотребни. Исто така, гледано на долг рок, напуштањето на регрутниот состав значеше и намалување на капацитетите на општеството да понуди извежбан персонал кој што во случај на потреба ќе има можност да се активира и да се искористи за одбраната на државата.

Начинот на гледањето на заканите кои што се дел од неконвенционална природа допринесе во армијата систематизирано да се развиваат специјалните сили кои што претставуваат одговор на заканите од асиметричен карактер. Така во овој домен се изврши зголемување на бројната состојба, како и капацитетите на специјалните сили за борба против вакви закани. Самото зголемување на овие капацитети придонесе исто така да се зголемат и финансиските трошоци за опремување, обучување и држење во готовност за справување со асиметрични и терористички закани.

Со донесувањето на Стратегијата за одбрана на Република Македонија во 2010 година фактички се отвори третата етапа на развој на армијата. Одложувањето на членството во НАТО, препознавање на закани со различен спектар и егзистирање во регион оптоварен со серија отворени историски и безбедносни прашања, како и со комплексни безбедносни предизвици⁸¹, сето тоа се фактори кои внесоа нов момент во развојот на армијата. Кажано со други зборови, постепено почнува да се размислува дека можноста од конвенционална војна во која што би била вклучена земјата не може да се исклучи сосема. Иако, специфично не се препознава од која страна тоа би дошла заканата, сепак се отвора потреба армијата да започне со реструктуирање на својот одобрен состав.

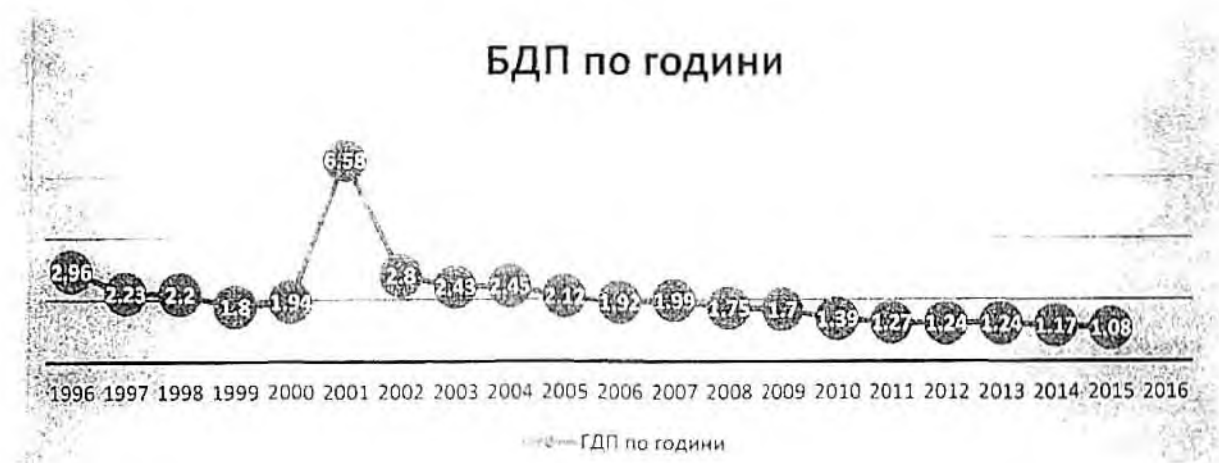
Така, во овој период е започнатата трансформација на армискиот состав (2012-2015 година), при што армијата има за цел да изврши групирање на персоналот и материјално техничките средства во состави кои што се со над 90 отсто пополнетост, односно да прераснат во категорија I според воената терминологија. Овој момент на дијаметрално спротивставено насочување на националната безбедност и одбрана од 2004 и 2010 година придонесува армијата со моменталниот состав и материјално технички

⁸¹ „Бела книга на одбраната“, Скопје: Министерство за Одбрана на РМ, 2012, страна 17;

средства го направи тоа што е возможно. Како еден предизвик е тоа што претходната одлука армијата да го намали својот број и да го из земе регрутниот состав, придонесува да капацитетите за одговор на конвенционални закани бидат драстично намалени. Имено, приодот кон решавање на конвенционалната закана бара одредена бројка на персонал како и материјално технички средства кои што ќе бидат во можност да се распоредат за одбрана на државата, способност која што не се генерира во кратка временска рамка.

И последното, третата димензија на влијание на концептот на национална безбедност врз АРМ ја претставуваат приоритетите на самата држава. Тоа најдобро може да се согледа преку анализа на финансиските инвестирања во ресорот на Министерството за одбрана, како и финансиската поддршка на МО кон АРМ. За да се изврши целосно разгледување на влијанието ќе се земат две карактеристични пристапи кон финансиската поддршка. Првата анализа ќе се искористи општо прифатениот стандард на издвојување на финансиски средства од државата каде што државата своите издатоци ги одредува според БДП (брuto домашен продукт) на државата. Втората анализа ќе биде распоредувањето на буџетот од Министерството за одбрана внатре според категории за потребите на работата на истото како и Армијата на Република Македонија.

Првата анализа според издатокот на БДП, одбраната а тука вклучувајќи ја и Армијата на Република Македонија евидентен е константен пад на издатоците за потребата на истата.⁸²

⁸² <http://militarybudget.org/macedonia>, пристапено 30.10.2015 година.

Со разгледување на овој графикон, констатацијата дека издатокот за одбрана не го исполнува потребното ниво кое што се бара од државата, станува повеќе од очигледна. Со подетално анализа ќе се забележат неколку моменти кои што се одредува и влијанието на националната безбедност врз Армијата на Република Македонија. Првиот момент е намалувањето на издатоците за одбрана од 1996 година и тенденцијата на намалување до 1999 година. Ова се должи на смирувањето на ситуацијата во поширокото опкружување, пред се војната во Босна и Херцеговина и потпишувањето на Дејтонскиот мировен договор. Она што во овој период може да се констатира е дека политичките елити не идентификуваат закана за државата од надворешен фактор, што значи дека капацитетите на одбраната се оставаат во втора линија со цел задржување на достигнатите капацитети.

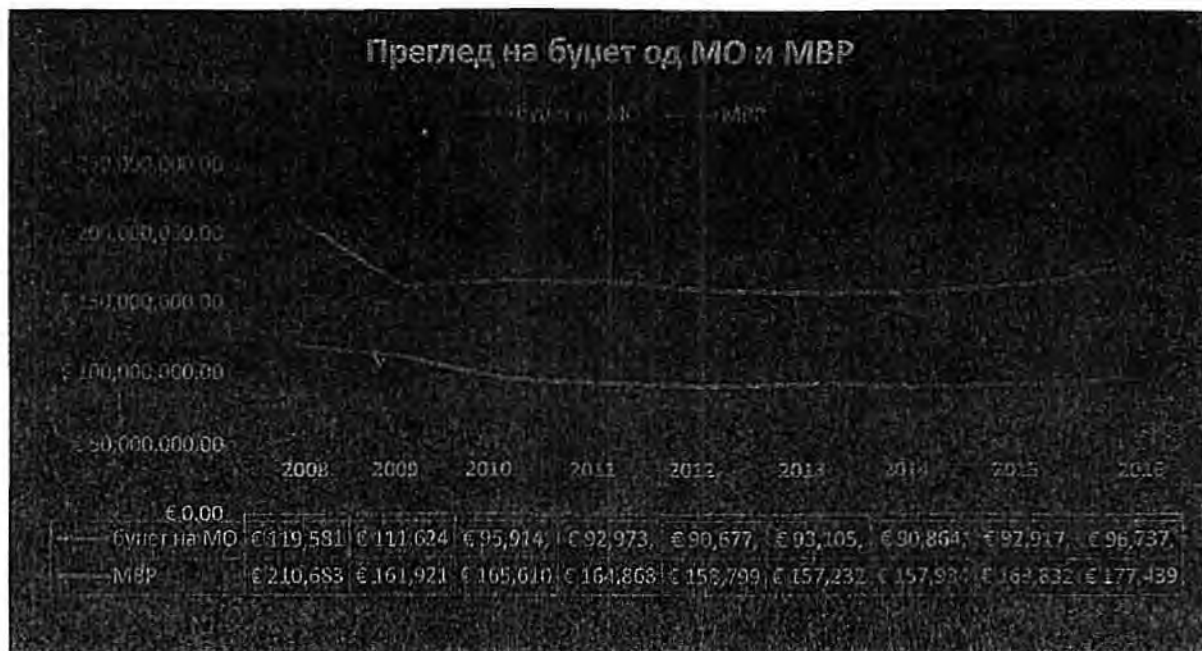
Вториот клучен период се годините 1999, 2000 и 2001 година. Со анализа на истата се забележува благо зголемување, особено во 1999-2000 година, што може да се објасни со војната на Косово и започнувањето на создавање на нова држава до границите на Република Македонија. Најевидентна промена е онаа поврзана со конфликтот во 2001 година кога БДП кој што се издвојува за одбраната е 6,58% што се должи на изведуваниите борбени дејствија, но и од набавката на дополнителните материјално технички средства. Она што може да се заклучи во овој период е тоа дека при извор на непосредна закана, тогаш се зголемуваат финансиските издатоци за одбраната.

Третиот клучен момент е намалувањето на издвојувањата од 2002 година до 2006 година. Овој период е поврзан со пост-конфликтното градење на мирот, но и прифаќање на стандардот за тоа дека финансискиот издатокот според БДП е потребно да биде во граници до 2%. Може да се заклучи дека ова е период во кој Армијата на Република Македонија добива значителна позиција во рамки на националната безбедност, поради нејзината улога во процесот на интегрирање на државата во НАТО.

Четвртиот момент е од 2006-2007 година. Карактеристично за овој период е повторното зголемување на издатоците за одбраната. Причината с тоа е што политичкиот врв имаше високи очекувања дека на Букурешкиот самит на НАТО во 2008 година земјата ќе ја добие долгоочекуваната покана за полноправно членство. Ова беше чин преку кој политичкиот врв сакаше да покаже сериозност и посветеност, но и способност да биде партнер на Алијансата.

Петтиот клучен момент настанува по 2008 година. Периодот од 2008 година до денес зборува дека Армијата на Република Македонија престанува да биде приоритет во

контекст на концептот на националната безбедност. До ваков заклучок може да се дојде преку анализа на издатоците за одбрана кои што од 1.75 % во 2008 година паднаа на 1.08 % во 2015 година.⁸³ Се разбира дека е потребно да се води сметка и за глобалната економска криза која започнува токму во 2008 година, и која што има влијание врз економијата на Република Македонија. Од друга страна, ова е период во кој се врши префрлање на финансиите во насока на други елементи од националната безбедност, првенствено на Министерството за внатрешни работи.

Како што се гледа од графиконот, од 2008 година до денес, МВР добива поголема финансиска поддршка, што го зајакнува заклучокот дека приоритетот на националната безбедност во овој момент е префрлен врз внатрешната безбедност. Со изведување на идентификуваните закани од Стратегијата на Одбрана, кои што се пред државата каде што основата на истрите се од невојнички карактер, односно не се закани од класична агресија од надвор, тогаш може да се разбере зошто националната безбедност ги пренасочува ресурсите во другите капацитети надвор од армијата. Од друга страна, намалувањето на финансиските издатоци има негативна страна, особено во поглед на одржувањето на веќе развиените капацитети. Доколку во овој период се изврши и анализа на Долгорочниот

⁸³ „CIA Fact Book“, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, пристапено 30.10.2015 година;

план за модернизација на Армијата за период 2014-2023 година,⁸⁴ во него амбициозно се поставени задачите да финансискиот издаток и поставените задачи кон армијата во наредниот период се зголемуваат и да се изврши обновување на материјално техничките средства. Но со продолжување на негативниот тренд во однос на издвојувањата за одбраната, евидентно е дека ќе биде потребно да се изврши ревизија на овој план во насока на намалување на зацртаните амбиции.

Вториот репер кој што ќе се користи во оваа анализа е распоредување на буџетот од Министерството за одбрана. Тој би требал да се распоредува според следната шема: 50% за персоналот, 30% за употреба и одржување и 20% за модернизација на армијата. Овој модел на распоредување на финансиските средства се користи во НАТО државите како модел кој што овозможува одржување на системот, и првенствено на армијата.

При разгледување на овој графикон, можат да се извечат пред се неколку заклучоци. Првиот заклучок е дека иако во Министерство за одбрана, во кое што од 2006 година е интегриран Процесот на планирање, програмирање, буџетирање и извршување кој се води според моделот 50/30/20, практичната апликација наидува на одредени предизвици. Природата на предизвиците најчесто се од создадените дилеми креирани од намалени финансиски средства од една страна, и голема организација со бројни

⁸⁴ „Долгорочен план за Развој на Одбраната“. Скопје, 2014.

http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Dolgorocen_plan_za_razvoj_na_odbranata_2014-2023.pdf, пристапено 03.05.2015 година;

материјално технички средства кои што бараат одредени финансиски средства за нивното функционирање и редовно одржување.

Еден очигледен заклучок кој што произлегува од горе наведениот графикон е тоа што од 2008 година издатоците за плати и принадлежности се зголемуваат од 45% на 60%, каде што за период од 7 години доаѓа до зголемено трошење на буџетските пари на издатоци кои што не придонесуваат во развојот на одбраната, особено не допринесуваат за развој на армиските сили. Ова од друга страна, донесената одлука за одржување односно зголемување на финансиските принадлежности особено во доменот на плати, создаде краткорочно влијание врз моралот на персоналот кој што работи во одбрана.

Следно, од анализирање на графиконот особено кон анализа на категоријата услуги, имаме карактеристично паѓање односно се јавува тренд на намалување од 40% во 2008 година до 28% во 2015 година. При тоа, доколку се искористи доделениот модел на 50/30/20, можеме слободно да се заклучи услугите се во согласност со предвидениот модел, но и да се согледа дека е потребно да истиот се стабилизира во предвидениот процент. Како момент на кој што е потребно да се обрне внимание претставува и елементот на состојбата на материјално техничките средства кои што се во употреба во армијата. Имено, доколку опремата што е со понов квалитет, одржувањето на истата е помало односно доколку опремата е со постар квалитет, за нејзиното одржување се бараат поголеми финансиски издатоци. Оваа констатација може да биде дел елемент кој што може наголемо да влијае врз распоредување на финансиските средства.

Понатаму, следниот заклучок е насочен кон капиталните инвестиции кои што се подразбира во генерална слика модернизацијата на одбраната односно посебно модернизацијата на Армијата на Република Македонија. Со разгледување на оваа ставка, лесно се доаѓа до заклучок дека потребното ниво од 20% не се почитува, односно финансиските средства од овој дел се пренаменети кон платите. Ова неколкугодишно неинвестирање во нова опрема може да има големо влијание врз модернизацијата како процес кој влијае директно врз капацитетите, способноста и готовноста на армијата за извршување на својата уставна должност.

IV. СИСТЕМИТЕ НА КОЛЕКТИВНА БЕЗБЕДНОСТ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Приемот на Република Македонија во Обединетите нации

На почетокот на деведесеттите години од минатиот век, со распаѓањето на СФРЈ, се отвори фаза на регионална нестабилност и неизвесност. Во релативно краток временски период, од една сојузна држава се создадоа пет самостојни држави, чиј приоритет стана меѓународното признавање и интегрирање во меѓународниот систем. Истовремено, меѓународната заедница (т.е. најмоќните и највлијателните држави, особено од развиениот запад) се соочи со предизвикот на справување и контролирање на ефектите од насилниот распад на Југославија. Тоа не беше ни малку лесна задача, затоа што ниту ЕУ (која и самата минуваше низ внатрешна трансформација), ниту НАТО, па ни ООН не располагаа со развиени инструменти за деескалација на конфликтите, ниту заеднички став и политика. Во стварноста, така, на дело беше некоординиран пристап на меѓународните актери, како резултат на различни национални интереси помеѓу инволвираните страни во однос на одделните делови на распаднатата СФРЈ.

Динамиката на настаните во поблиското опкружување на Република Македонија го детерминираше и беше почетокот на процесот на заокружување на независноста. Така, по успешниот референдум за независност и донесувањето на Уставот, пред државното раководство како клучен приоритет се постави зачленувањето на земјата во Обединетите нации. Тоа беше најважниот чекор кон целосно меѓународно признавање на државата, но и нејзино интегрирање во меѓународниот поредок. Почетниот ентузијазам набргу беше заменет со разочарувања и усложнување на целокупната постапка, особено во светлина на фактот дека Бадинтеровата комисија, формирана од Европската комисија, оцени дека Република Македонија ги исполнува потребните меѓународни критериуми.⁸⁵ Сепак, одлуката на оваа Комисија не беше испочитувана и од оние кои ја создадоа, па поради

⁸⁵ Matthew C.R. Craven, „*The European Community Arbitration Commission On Yugoslavia*“ <http://eprints.soas.ac.uk/2572/1/Badinter%20Commission.pdf>, пристапено 23.12.2015 година.

грчкото вето во 1992 и 1993 година Македонија се најде во исклучително тешка ситуација, и без моќни сојузници (какви што имаа, на пример, Словенија и Хрватска).⁸⁶

Јужниот сосед, Грција ги искористи претходно стекнатите позиции во особено во рамки на ЕУ, но и кај своите други сојузници, така што притисокот беше пренесен врз Република Македонија. Тоа значеше усложнување на интегративните процеси во подолг период, поради што реперкусиите се чувствуваат и денес. Притисокот беше особено насочена кон промената на името на државата. Како резултат на овој притисок, но и поради потребата да се стабилизира регионот, приемот во ОН беше направен по пат на преседан дотогаш непознат во практиката на Организацијата. Република Македонија стана полноправна членка на ОН на 8 април 1993 година, на 98 пленарна седница на Генералното собрание на ОН со акт број A/RES/47/225⁸⁷ под привремена референца, сè до целосно пронаоѓање на заедничко прифатливо решение во однос на името со Грција.

Сепак, со зачленувањето во светската организација, државата се стекна со сите права и обврски кон системот на Обединетите нации, како и сите други нејзини членки. Пред приемот на Македонија, Советот за безбедност на Обединетите Нации ја донесе Резолуцијата број 757⁸⁸ со која што беа воведени санкции кон СР Југославија, како земја за која се утврди дека го крши меѓународното право. Со оваа Резолуција се наложи прекин на сите економски, финансиски, сообраќајни, културни, спортски и други комуникации со СРЈ, односно се побара од сите држави-членки на ООН да ги почитуваат мерките предвидени со оваа резолуција. Така, фактички од моментот на пристапување во ОН, Република Македонија беше задолжена да спроведе вакви мерки кон свој непосреден сосед. Уште поважно, како резултат на почитувањето на ембаргото, државата претрпе значителна материјална штета која што никогаш не беше адекватно надоместена од страна на ООН, и покрај предвидените механизми за тоа.⁸⁹

Друг пример кој што влијаеше врз позицијата, но и националната безбедност на Република Македонија, беше одлуката за воведување забраната за купување на вооружување од страна на сите држави-наследнички на СФРЈ. Целта на оваа мерка беше ограничување на влез на вооружување внатре во регионот, кој веќе беше зафатен со серија

⁸⁶ Dimitar Mircsev, *ibid.*, page 21;

⁸⁷ <http://daaccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/240/37/IMG/N9324037.pdf?OpenElement>, пристапено 05.10.2015 година;

⁸⁸ <http://www1.umn.edu/humanrts/peace/docs/res757.html>, пристапено 05.10.2015 година;

⁸⁹ Славески, Стојан, „Националната безбедност на РМ и Евроатланските интеграции“, Скопје: ДигиПринт, страна 55;

насилни конфликти и војни. Оттука, овие мерки се однесуваа и на Република Македонија иако на нејзината територија не се одвиваа никакви вооружени дејствија, а земјата дојде до независност по мирен и легален пат. Притоа, треба да се има во вид фактот што при повлекувањето на Југословенската Народна Армија во 1992 година, таа го зеде со себе целокупното вооружување кое што беше стационирано во Македонија, а она што не можеше да се земе - беше уништено или онеспособено. Така, практично земјата остана само со полициските сили и територијалната одбрана кои располагаа само со лесно вооружување. Овие услови имаа огромно влијание врз почетокот на развојот на Армијата на Република Македонија, во земја која што, од една страна, беше целосно разоружена, а од друга страна - беше оневозможена легална набавка на потребното вооружување и опрема за градење на капацитетите на армијата.

Овие околности се јасен показател за тоа како зачленувањето во колективен безбедносен систем носи и обврски, но и креира понекогаш и негативни реперкусии за членките на системот. Несомнено, придобивки и бенефициите кои што произлегуваат од членувањето во системот на ОН се поголеми на подолг рок.

Поради скромните безбедносни капацитети што поседуваше, а уште повеќе поради неповолната воено-политичка ситуација во соседството, особено на северната граница и нестабилноста на Косово, државниот врв побара од ООН распоредување на превентивни сили во Републиката. Најнапред како дел на регионалната мисија на УНПРОФОР, а потоа и како посебна мисија на превентивно распоредување во Македонија (УНПРЕДЕП), силите на ОН претставуваа своевиден набљудувач на случувањата на западната и северната граница.⁹⁰ Мисијата на УНПРОФОР заврши во 1995 година, после заклучувањето на Дејтонскиот мировен договор со кој што се стави крај на војната во Босна и Херцеговина. Но, мисијата продолжи во вид на УНПРЕДЕП.⁹¹ Основната цел остана иста: набљудување и известување за состојбите на државната граница помеѓу Република Македонија и Албанија, како и на границата со тогашна Сојузна Република Југославија. Оваа мисија заврши под контроверзни околности, во еден критичен период и за регионот и за Македонија. Имено, во февруари 1999 година Советот на безбедност на ОН не ја продолжи мисијата поради ветото на Република Кина, која на тој начин изрази незадоволство поради признавањето на Тајван од страна на тогашната македонска влада.

⁹⁰ http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_p.htm, пристапено 05.10.2015 година;

⁹¹ http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unpred_p.htm, пристапено 05.10.2015 година;

2. Процесот на интегрирање во НАТО и ефектите врз Република Македонија

Уште првиот Законот за одбрана на Република Македонија, како што веќе видовме, промовираше таков концептуален приод во изградбата на системот за одбрана, кој како свој трет столб го имаше потпирањето и активното учество во колективните системи на безбедност и одбрана. Во таа рана фаза, кај македонското раководство немаше експлицитна визија за тоа на кои колективни системи се мисли, но геополитичките околности набргу ја разјаснија новата реалност: НАТО, како регионален систем на одбрана кој што го преживеа предизвикот на завршувањето на Студената војна и распаѓањето на Варшавскиот договор, стана центар на гравитација особено за поранешните социјалистичките држави.

Овие тенденции и иницијативи кои што се одвиваа на европското тло, имаа свои ефекти и врз Република Македонија, така што почна поактивно да се размислува за пристапување во НАТО. Соодветно на тоа, клучен чекор во таа насока беше дефинирањето на јасна политичка рамка врз која што ќе се планираат и градат официјалните чекори за стекнување на полноправно членство во овој систем. Ова официјализирање, односно дефинирањето на политичката рамка за членство во НАТО беше извршено во Собранието на Република Македонија на 23.12.1993 година кога се донесе Одлука за остварување на полноправно членство во НАТО. Со оваа одлука, Република Македонија јасно достави до значење дека нејзиниот систем за безбедност ќе тежнее кон членство во НАТО.

Донесување на политичката рамка значеше и започнување на интензивирање на контактите со различните структури во НАТО. Преку тие контакти се создаде еден вид на стекнување на појасна слика за тоа што всушност значи членство во воено-политички сојуз - искуство кое во Југославија не постоеше поради политиката на неврзаност. Тоа беше процес на учење за правата и обврските на државата, но и за местото и улогата на вооружените сили, цивилната контрола над војската, компатибилноста и видовите активности кои произлегуваат од евентуалното членство, како и проценка на изворите на

загрозување и потребата од регионална соработка.⁹² Гледано од денешен аспект, овој момент претставуваше и нов импулс на насочување, но исто така и почеток на едно поинакво разбирање на националниот систем за одбрана. Како последица, анализирањето на националниот систем создаде јасна претстава за потребата од рedefинирање на системот за национална одбрана во светлина и во комбинација со претпоставките на колективниот систем на безбедност кон кој оттогаш почна да се стреми државата, т.е. НАТО.

Во годините по крајот на Студената војна, НАТО се соочи со голем број заинтересирани држави за членство во организацијата, па мораше да најде начин и механизми за уредување на процедурата и критериумите за прием, но и за контрола и ублажување на големиот притисок на државите-баратели. Едно од решенијата беше воспоставувањето на Иницијативата „Партнерство за мир“, која што им беше понудена на сите држави кои што изразија желба за членство во НАТО. Нејзина основна беше јакнење на стабилноста и безбедноста на Европа. Од друга страна, иницијативата беше катализатор на процесот на реформи и трансформации низ кој мораа да минат сите потенцијални членки сè до моментот на стекнување полноправно членство во НАТО.⁹³

Суштествен документ на оваа иницијатива која што во основа го отсликува самото членство во организацијата, но и ги дефинира вредностите на истата, претставува Рамковниот документ за членство. Имено, сите држави кои што сакаа да пристапат кон оваа иницијатива беа поканети да го потпишат истиот. Во него, како суштествени вредности се издвојуваа пред сè изградбата на демократијата, почитување на принципите на ООН, основните принципи на Универзалната декларација за човекови права, воспоставување на цивилна контрола на вооружените сили, како и градење на транспарентен национален одбранбен и буџетски процес во државата.⁹⁴

Откако ги прифати овие барања од страна на Алијансата, Република Македонија стана полноправна членка на Иницијативата на 15.11.1995 година, кога тогашниот претседател на Владата на Република Македонија го потпиша Рамковниот документ за

⁹² Зоран Нацев, Димче Петревски, исто, страна: 38;

⁹³ Никола Кљусев, Трајан Гоцевски, Стојан Славески, Оливер Бакревски, „Интересите на Република Македонија за членство во НАТО“. Скопје: Македонска Ризница – Куманово, 2007, страна: 67;

⁹⁴ „Partnership for peace: Framework Document“, at <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>, пристапено 24.12.2015 година;

членство.⁹⁵ Анализата на датумите на прифаќање од страна на другите држави од регионот, се наметнува заклучок дека почетокот на патот кон членство во Алијансата беше во најголема мерка условен со ставовите на Грција.

Рамковниот документ за членство претставува еден вид на концептуално заокружувањена идните чекори, но тој воведува и конкретни претпоставки за изградба на одредени инструменти со кои Алијансата ќе врши влијание врз земјите-членки на Иницијативата.⁹⁶ Клучен инструмент во оваа смисла претставува „Membership Action Plan“, односно план за трансформацијата државните институции и параметри во насока на идното членство во НАТО. Следен значаен документ е „PFP Planning and Review Process“— односно, програма со која што се насочува развојот на интероперабилноста, но и на капацитетите на вооружените сили во функција на употребени во идни мисии на НАТО.

Горе наведените инструменти преку кои алијансата врши влијание врз државата-кандидат, се надополнуваат со периодичен документ, кој во својата основа зборува за тоа каков е одразот на интеграциските процеси. Така, државата редовно добива препораки за следните насоки и чекори, кои што од концептуална гледна точка можат да се протолкуваат како еден вид на „engineering“, дизајнирање на одбранбениот систем. Меѓутоа, постојат и серија мерки кои, на еден или друг начин, вршат влијание и на целото општеството во насока на идното членство. Имено, дел од препораките се однесуваат на внатрешна трансформацијата и развој на одделни сектори на општеството. Со други зборови, препораките имаат влијание врз општествените текови од доменот на политичките, економските и одбранбените реформи, како и на правниот систем по прашања поврзани со идното членство во Алијансата.⁹⁷

Зачленувањето во програмата „Партнерство за мир“ создаде и ефект на своевидна политичка обврска кон меѓународното опкружување.⁹⁸ Со преземањето на ваквите политички обврски се манифестира сериозноста на државата и нејзината посветеност кон почитувањето на вредностите кои што владеат во меѓународното опкружување, а особено во поглед на добрососедските односи со новосоздадените држави во регионот. Од друга страна, исполнувањето на политичките обврски беше и сигнал дека општествените текови во државата е ќе бидат компатибилни со тековите кои што се обвиваат во овие држави.

⁹⁵ „Signatures of Partnership for Peace Framework Document“, at http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm, пристапено 29.12.2015 година;

⁹⁶ „Partnership tools“ at http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_80925.htm, пристапено 29.12.2015 година;

⁹⁷ Никола Кљусев, Трајан Гоцевски, Стојан Славески, Оливер Бакревски, исто, страна: 178-191;

⁹⁸ Исто, страна: 67;

Внатрешно, оваа политичка обврска создаде еден јавен ефект: имено, политичката одлука за зачленување во НАТО ги сплоти не само политичките актери, туку и целокупното општество бидејќи претставуваше визија за тоа како и во која насока тоа треба да се развива. Резултатот беше во вид на еден широк консензус, манифестиран со исклучително висок процент на поддршка од јавното мислење, и тоа кај сите етнички заедници во државата.⁹⁹ Овој консензус, пред сè на политичко ниво, создаде состојба во која што сите политички партии по правило ја нагласуваа својата приврзаност кон оваа стратешка цел на државата, а пред гласачите и членството ваквите ветувања дејствуваа како мотивирачки елемент. Од друга страна, како резултат на ваквиот општ ентузијазам, во јавноста почна да доминира уверувањето дека со полноправното членство во НАТО автоматски ќе се решат сите општествени, проблеми особено оние од економско-социјална природа, т.е. она што најмногу го засегааше населението незадоволно од квалитетот на својот живот и осиромашувањето до кое дојде во процесот на транзиција.

Како што веќе рековме, веднаш по осамостојувањето, Република Македонија започна борба за признавање на уставното име во меѓународни рамки, вклучително и во организациите во кои бара членство. Една димензија во која што се водеше оваа борба се однесува на потрага и лобирање кај државите во светот за признавање под уставното име. Ваквата стратегија, кај дел од македонската политичка елита беше елаборирана како начин за јакнење на преговарачката позиција и во ООН, но и во НАТО.¹⁰⁰

Пристапувањето кон програмата „Партнерството за мир“ внесе дополнително влијание врз Република Македонија, особено гледано низ призмата на изградбата на заедничките ставови со Алијансата кон најзначајните и критичните меѓународни настани. Имено, како политичко-воена организација НАТО алијансата формулира ставови во врска со одредени настани кои што се случуваат во меѓународната арена, а кои се однесуваат на мирот и безбедноста. Тие ставови се формулираат преку соочување на националните позиции и интереси на државите-членки, особено на најмоќните меѓу нив, а потоа и со ширење кон останатите сојузници кои стојат пред портите на Алијансата. Како пример може да се наведе ангажирањето на НАТО во Авганистан преку мисијата „ИСАФ“, но и учеството на дел од вооружените сили на државите-членки Ирак во насока на обука на

⁹⁹ Исто, страна 158;

¹⁰⁰ Исто, страна 181;

новите ирачки сили.¹⁰¹ Притоа, од земјите-кандидати за членство во Алијансата како позитивен сигнал се смета секое нивно ангажирање во мисиите уште пред формалниот прием. Гледано од страна на земја-кандидатка, преку ова ангажирање се покажува на дело нивната подготвеност да преземат дел од одговорноста и товарот на Алијансата врз себе. Како добар пример за ова е учеството на Литванија со преземање на лидерство на еден реконструкциски тим во една покраина во Авганистан (Provincial Reconstruction Team) од 2005 година, една година откако државата стана членка во алијансата.¹⁰² Република Македонија, исто така, учествува во оваа мисија на НАТО и се соочи со сличен предизвик.¹⁰³ Имено, во еден момент пред очекуваната формална покана за прием на Букурешкиот самит на НАТО во 2008 година, АРМ беше распоредена на четири борбени зони и тоа: Авганистан – зона предводена од НАТО, Ирак - зона предводена од САД, Либан - под мисија на ОН и во Босна и Херцеговина – мисија предводена од ЕУ. Овој момент е исто така многу клучен поради тоа што освен што државата прикажува своја заложба за членство, туку во еден момент се прикажуваше заложба за како држава способна за да биде „произведувач на безбедност“ со учество во мисии водени од НАТО, ОН, ОБСЕ и ЕУ.¹⁰⁴

3. Реформите во АРМ во функција на колективната безбедност

Кога ќе се зборува за тоа како колективната безбедност влијание врз развојот на системот на одбрана и особено на Армијата на Република Македонија, нужно е да се каже дека таа претставува фактор со сериозно влијание и импликации врз развојните процеси во Армијата, но и пошироко во општеството. Генерално, гледано преку општествените процеси, стратешката цел за пристапување кон НАТО има ефект на еден вид амалгам кој ги сплотува сите политички сили. Причината за ова, пред сè, треба да се бара во болниот процес на транзиција. Исто така, не смее да се запостави и фактот дека иницијативите кои што беа водени од ОН и НАТО на територијата на бивша Југославија имаа за цел

¹⁰¹ „*NATO's assistance to Iraq*“, at http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51978.htm, пристапено 04.01.2016 година;

¹⁰² „*LK joint staff International operations Completed operations Afghanistan*“, at <http://www.jungtinisstabas.lt/en/international-operations/afghanistan/>, пристапено 04.01.2016 година;

¹⁰³ „*Учество во мисијата ИСАФ во Авганистан*“, во http://www.morm.gov.mk/?page_id=693&lang=mk, пристапено 04.01.2016 година;

¹⁰⁴ Никола Кљусев, Трајан Гоцевски, Стојан Славески, Оливер Бакревски, исто, страна: 192;

запирање на процесите на натамошна дезинтеграција и насилства, како и стабилизација на целиот регион.

Разгледувањето на ова влијание врз развојот на Армијата може да се подели во три етапи. Првата етапа го опфаќа периодот од 1992 до 1995 година. Во неа доаѓа до прием во ООН како универзална светска организација и највисока и најстар систем за колективна безбедност. Овој период се карактеризира во тоа што на политичко рамниште, со пристапувањето во ООН, државата во целост го прифаќа постулатот од Повелбата за забрана на употреба на сила и за решавање на спорите со мирни средства. Ова пресликано како влијание врз армијата се гледа во насочувањето на нејзините капацитети кон дефанзивни мисии, односно оневозможување на агресија (односно, капацитетите треба да се употребат само до моментот на потиснување на агресорот надвор од државната територија). Ако се земе предвид фактот дека Македонија е земја-наследничка на СФРЈ, може да се констатира дека прифаќањето на овие меѓународно-правни стандарди не значеа никаква реална новина, туку само политика на континуитет. Во новонастанатите околности, ова значеше и извесно оправдување на политичките елити во однос на непостоењето на тешко вооружување.

Вториот период започнува со пристапувањето кон иницијативата „Партнерство за Мир“ и трае до 2008 година, односно до НАТО самитот во Букурешт. Ова е период на најинтензивно влијание на НАТО врз Армијата и нејзините развојни текови. Зачленување во иницијативата „Партнерство за Мир“ преставуваше и израз на политичка волја, како и практично пополнување на безбедносниот вакуум што се појави со дезинтеграцијата на СФРЈ. Во овој период Министерството за одбрана соработува со американска приватна воена компанија „МПРИ“ во насока на реструктуирање на целокупниот одбранбен систем, вклучувајќи ги и вооружени сили во насока на прилагодување и подготвување за членство во НАТО. Главен пристап на МПРИ се темелеше на тезата дека Армијата мора да ги отдели економските можности на државата, односно да се направи баланс помеѓу желбите, потребите и можностите.¹⁰⁵ Како аргументи кои што се користеа за трансформација беше наведувањето дека постојната структура на АРМ, начинот на нејзино функционирање, подготовките на персоналот и единиците, како и целокупното логистичко обезбедување не можат во потполност да одговорат на барањата на новите

¹⁰⁵ Зоран Нацев, Димче Петревски, исто, страна: 54;

услови.¹⁰⁶ Така, во 2000 година доаѓа до пензионирање на поголем број старешини, повратници од ЈНА, кои што се сметаат за „стара гарда“, дел на стариот систем, па оттука дури и како кочничари на динамичките процеси на промена во армијата. Овој настан претставува голем удар во Армијата, поради тоа со овој чин истовремено се изврши и бришење на едно колективно искуство и знаење за изведување на борбени дејствија, без да тие се пренесат на помладите генерации. Негативното влијание на овој драстичен потег се виде само една година подоцна, со почетокот на кризата во 2001 година. По сила на приликите, дел од овие старешини беа вратени во редовите на Армијата се со цел подобрување на нејзината организација и функционирање. Како најилустративен пример во оваа смисла беше назначување на генералот Панде Петревски, кој што беше пензиониран претходната година, за заменик началник на ГШ. Завршувањето на кризата остави силни последици, меѓу кои беше и пропуштањето на зададените рокови за трансформација на одбраната до 2004 година, т.е. годината во која НАТО се отвори за прием на најголем број држави од централна и источна Европа. Република Македонија си наметна втор датум за остварување на оваа цел - самитот во 2008 година. Во тој период Армијата на Република Македонија мораше да изврши целосна професионализација, односно да го промени целокупниот систем од регрутен во професионален, како и да реализира предавање на чувањето на државната граница во надлежност на Министерството за внатрешни работи. Оваа трансформација на системот и одземањето на ингеренциите за обезбедување на државната граница имаа повеќекратно влијание врз АРМ.

Како неминовна активност повторно се наметна процесот на редуцирање на бројната состојба на армискиот состав и префрлување на еден дел во другите државни институции. Намалувањето на персоналот имаше и негативни импликации врз целокупниот систем, првенствено во поглед на квалитетот од кадровска, па до финансиска гледна точка. Имено, професионалните кадри (првенствено, офицерскиот и подофицерскиот дел) во кои што низ годините се инвестираше преку разни обуки, курсеви и семинари, му се даде можност, без извршена претходна анализа да може да ја напушти Армијата. Тоа доведе до кадровско ослабување на составот.

Од друга страна, претходната организациско-формациска структура бараше големи инфраструктурни зафати, кои што ги имаа инкорпорирано функциите на системот за

¹⁰⁶ Исто, страна 53;

безбедност. Со намалување на бројната состојба, се појавија на површина одредени несуществени одбранбени инфраструктури, односно такви кои што повеќе не беа потребни. Оттука започна процесот на напуштање на дел од касарните и нивно предавање на цивилните (локални) власти. Брзањето со кое се изведе овој процес, како и непостоењето на долгорочна национална стратегија за одбрана (истата е донесена дури во 2010 година) резултираше во тоа што суштествени одбранбени објекти беа неповратно уништени, односно за да се вратат во состојба на повторна употребливост беа потребни многу поголеми финансиски средства. Како пример за ваков случај може да се посочи затворањето на касарната во градот Прилеп, со изговор дека е бесперспективна локација; од друга страна, со Стратегијата за одбрана истата доби клучна локација, поради својата локација во централна Македонија. Ова е еден класичен пример за повремени судир и некомпатибилност на барањата однадвор и национални потреби.

Барањето членство во некоја организација претпоставува ситуација во која таа побарува и одредени воени капацитети од земјата-апликант, а кои што таа ги декларира - односно, ги одредува според потребите и барањата на партнерите. Анализата на начинот и обемот на декларирани вооружени сили за потребите на колективната одбрана, конкретно за потребите на НАТО, укажува на две состојби. Имено, првичното декларирање на македонски сили за овие потреби беше проследено со одреден ентузијазам, особено во поглед на декларирањето на што поголем број на воени капацитети од различен состав. Логиката зад ваквиот пристап може да се бара во високите очекувања во однос на поканата за членство во 2008 година. Преку вакви активности се настојуваше да се демонстрира подготвеноста на вооружените сили како главен чинител на одбранбениот систем, но и како клучен елемент со највисоки постигнувања во однос на дотогашните реформи, кои беа реализирани со надеж дека ќе се оствари долго очекуваното членство. Спротивно на ова, втората состојба која се забележува се однесува на повторното редекларирање на сили за потребите за НАТО, при што дојде до значително намалување на силите за овие потреби. Двете состојби, односно пристапи кои што драстично се разликуваат помеѓу себе, се продукт на извршената анализа, особено низ призма на финансиските трошоци потребни за создавање на вакви капацитети, нивното редовно одржување (материјално, кадровско и финансиско), како и да нивното континуирано вежбање, а по потреба и употреба во високоризични ситуации.

Третиот период започнува во 2008 година и трае до денес. До овој период, во поглед на надворешните побарувања на колективниот систем за безбедност чиј член земјата се уште не беше, мора да се заклучи дека Армијата на Република Македонија ги имаше исполнето во потполност, особено во доменот на интероперабилност, професионализацијата, стандардизацијата на процедурите и опремата, како и во поглед на доктринарните документи. Во продолжение, за АРМ во овој период останува стратегиската цел членството во НАТО, што има соодветни влијанија врз внатрешната динамика во армијата. Имено, отворената покана за членство побарува Армијата да поседува подготвени и сертифицирани капацитети, кои што по поканата за членство би биле активно користени за потребите на Алијансата. Потребите во смисла на подготовки и сертифицираност на составите претставуваат и редовно одржување на предвидените вежби, кои што во суштина претставуваат и големи финансиски издатоци, особено во случајов, на намален буџет на Министерството за одбрана.

Армијата на Република Македонија и нејзиниот развој во периодот од нејзиното формирање до денес е под големо влијание на надворешните фактори, кои што произлегуваат од напорите за членство во колективните системи за безбедност и одбрана. Овие фактори во различен период имаат различен интензитет, но никогаш не го оставаат развојот на армија да се одвива исклучиво според националните приоритети. Премисите за колективната безбедност и нивните побарувања особено за употреба на вооружените сили не секогаш се во содејство со побарувањата на националната безбедност, каде што одбраната на државата е приоритет.

4. Cost benefit анализа од досегашните реформи во АРМ од призмата на колективната безбедност

Несомнено е дека развојот на вооружени сили на една држава е резултат на влијанието на државните погледи кон остварување на функцијата на одбрана на државата. Соодветно, развојот Армијата на Република Македонија како основен носител на одбраната на Република Македонија е во голема мерка условен од националните погледи во начинот на реализирање. Уште од 1992 година, како што веќе видовме, пристапот кон

колективните системи на безбедност е вграден како еден од составните елементи на системот на одбраната на Република Македонија. Со цел успешно операционализирање и ползување на ваквиот пристап кон одбраната, сите механизми се поставија во насока на соодветно дефинирање, насочување и трошење на расположливите ресурси од државата. Тргувајќи од фактот дека Република Македонија е мала држава со скромни ресурси, сосема логична беше премисата дека недостатокот на национални ресурсите за одбрана од сите можни закани ќе се компензира најдобро со користење на одбранбените ресурси од колективниот систем кон кој ќе се пристапи.

Премисата за недоволност на националните ресурси, на прв поглед, со својата едноставност и логичност, претставува многу убедлив пристап кон остварување на одбраната на државата. Но, привидната едноставност мора да се преиспита и предизвика со поставување на прашањето кои се позитивните придобивки коишто се добиваат со членување во еден колективен безбедносен систем, како НАТО, особено ако се има предвид дека токму тоа беше и е главната мотивирачка и движечката сила на реформите во Армијата на Република Македонија. Исто така, разгледувањето на погодностите мора да биде дополнето со разгледување на другата страна на равенката, односно цената на чинење која државата (а со неа и Армијата на Република Македонија) треба да ја плати сè со цел успешно интегрирање.

Предизвиците кои што се наметнуваат врз Армијата на Република Македонија со приклучување кон членството во НАТО можеме да ги разгледуваме преку неколку димензии и елементи.

Првата димензија низ која треба да се одмерат предизвиците кои стојат пред државата во балансирањето на она што се добива и она што се губи, е видлива во концепцискиот пристап кон сопствената национална одбрана. Имено, пристапот кој му дава приоритет на пристапувањето на еден колективен систем за одбрана во својот фокус ја става претпоставката за сопствената воена, и секоја друга, државна слабост. Како што веќе рековме, уште на почетниот период по стекнувањето на независноста, државното водство оцени дека нерасполагањето со одветни воени капацитети во дадената регионална и глобална констелација може да се амортизира единствено со користење на погодностите и капацитетите на колективниот систем на безбедност (најнапред имајќи ги во вид ООН, а малку подоцна и НАТО алијансата). Ваквото одбранбено-концепциско размислување им дава слобода на политичките фактори коишто носат одлуки да се откажат

од ставањето посилен акцент врз одржувањето и развивањето на сопствени воени капацитети со надеж дека националните интереси можат да се остварат на поинаков начин. Следно, како последица од ваквиот пристап, кој има директно влијание врз развојот на Армијата на Република Македонија, почна да доминира размислувањето дека некој друг (поточно, НАТО) ќе ја брани Република Македонија во случај на потреба. Ова беше особено карактеристичен начин на размислување пред почеток на втората трансформација во 1998 година.¹⁰⁷

Гледано од друг аспект, вака поставената концептуална основа индиректно влијае и врз отворањето на можноста, односно прифаќање на барањата за намалување на бројната состојба на армијата. Намалувањето на бројната состојба како директна последица го имаше смалувањето на капацитетите на армијата, особено во смисла на намалување на борбените единици. Со тоа се намалува и способноста на вооружените сили да одговорат на закани од поголем интензитет.

Исто така, намалувањето на бројната состојба има влијание и врз социјалната положба на припадниците од вооружените сили, од кои добар дел стануваат вишок и се отфрлаат како непотребен товар. Овој фактор влијае првенствено на социјалната одговорност на воената организација, особено кон преземање на активности во насока на преквалификација на лицата на кои што им згаснуваат формациските места.¹⁰⁸

Следен аспект со силно влијание е динамиката на промените на начинот на одбрана на државата. Имено, суштината на концептот на национална одбрана, гледано низ перспектива на АРМ и на нејзината уставна положба, лежи во премисата дека единственото (потенцијално) војувалиште на кое и за кое треба да се подготвува Армијата е територијата на Република Македонија. При тоа, територијата на Република Македонија има дефинирани географски области и природни карактеристики. Имајќи ги овие параметри на ум, секоја армија вообичаено врши подготовка на својата територијата по пат на инженериско зајакнување (во смисла на изработка на вештачки пречки уште во фазата на мир), за да во случај на потреба се одвиваат одбранбените операции. Од друга страна, ставањето приоритет на колективниот принцип на одбрана од армиските единици очекува и многу повеќе од ова: т.е. освен оспособувањето за ваква (класична) одбрана, тие сега мора да имаат и мобилни инженериски капацитети, кои што можат да бидат

¹⁰⁷ Зоран Нацев, Димче Петревски, исто, страна: 64;

¹⁰⁸ Тука најдобар пример претставува проектот „Ленеза“, проект кој што нудеше на припадниците на армијата да извршат преквалификување се со цел полесно интегрирање во цивилното општество;

употребувани при распоредување на дел од единиците надвор од државата. Развивањето на ваквите мобилни инженериски капацитети бара дополнително инвестирање, кое што се одразува на финансиските аспекти на одржувањето на армијата.

Следниот предизвик за развојот на Армијата на Република Македонија, а којшто произлегува од промената на одбранбено концепцискиот пристап, е инсистирањето за професионализација на вооружените сили. Како наметнат услов за влез во НАТО алијансата, Армијата на Република Македонија во 2006 година изврши целосна професионализација на својот состав, заедно со трансформацијата на формацијата која што се бараше според новиот Стратегиски одбранбен преглед. Професионализацијата на војничкиот состав при тоа изврши влијание на неколку сфери во животот и работата на армијата. Најнапред, армијата мораше да се трансформира и да го промени начинот на пополнување со нови војници. Претходно, во времето на општата воена обврска и со постоењето на регрутниот состав, идентификацијата и мотивацијата на идните војници можеше да се постигне многу полесно - односно, оние кои имаа способности и амбиции за војничка кариера можеа да се лоцираат за време на служењето на воениот рок и подоцна да конкурираат во професионалните единици. Со новиот концепт, армијата мораше да го промени начинот на мотивирање и селектирање на своите кадри. За првпат, таа се соочи со потребата од маркетиншки пристап, односно популаризација на воената професија кај цивилното население за да на тој начин обезбеди пополната на единиците. Како последица, овој нов начин на регрутација доведе до намалување на приливот со нови припадници, особено гледано низ призма на нивниот квалитет и способности. Следен аспект кој што се јавува како предизвик а создаден од професионализацијата на армијата, е социјалните проблеми на професионалните војници кои што им е истечен договорот за служење во армијата. Имено, овој предизвик не беше препознаен како таков со почетокот на професионализацијата на армијата. Првичното решение беше дека професионалните војници ќе можат да служат до навршување на 38 години старост односно спроведени три договори од по три години. Ваквото решение во суштина е и добро решение гледано од аспект на замладување на армијата. Но, ова решение беше сменето со донесените измени на законот за служба во 2012 година, каде што старосната граница се подигна до 45 години старост и ограничувањето со бројот на договори се промени односно професионалниот војник му се овозможи да договорот го продолжи повеќе пати во својата

кариера.¹⁰⁹ Причината за ваквата промена настана после организираните протести на професионалните војници пред Владата на РМ.¹¹⁰ Доколку овој проблем се анализира подлабоко преку рагледување на неговата генеза, тогаш очигледното донесување на одговор на прашањето што понатаму со овие отслужени кадри претставува основа на све. Доколку во првиот момент на донесувањето на одлуката за професионализација на армијата се дадеше одговор каде овие кадри ќе се упатуваат после завршетокот на договорот тогаш ќе се избегнаа овие социјални проблеми уште во самиот почеток, а од друга страна професионалните војници ќе имаа отворена можност што понатаму.

Исто така, професионализацијата и згаснувањето на регрутниот состав придонесе да на државно ниво се намали обемот на воено оспособено население, односно население способно за мобилизирање при вонредна или воена состојба. Со оглед на бизарната положба во контекст на зачленувањето во НАТО поради проблемот со името, Република Македонија се наоѓа во состојба својата одбрана да ја базира исклучиво на сопствени одбранбени капацитети и покрај сложената геостратегиска положба. Во ваква ситуација, со оглед на бројката на воено оспособено население и обемот на сопствените капацитети, државата може да се најде во незавидна положба доколку се наложи потреба од „брза“ мобилизација на своето население - што во дадени околности може да значи и клучен фактор за преживување за државата. Суштината на ваквото размислување пред се не потекнува од класичното размислување на војната во смисла напад на државата од конвенционални сили и можност за одбрана, туку од размислата дали АРМ со својата бројна состојба може да одговори на евентуалните закани особено со невлегување во НАТО. Од друга страна, одбраната на државата не треба да биде водена од размислувањето дека ние имаме професионална армија која што е обучена и платена за тоа. Ваквото размислување може да биде основа во донесување на плановите на одбрана само доколку ние сме членка на НАТО односно нашите недосататоци од клучни капацитети ќе ги надополнуваме со капацитетите од сојузниците. Моментално, опкружувањето на државата но и пошироките геополитички придвижувања во непосредната близина побаруваат поголема бројка на воено способно население кое за релативно кратко време може да се регрутира.

¹⁰⁹ „Закон за служба“. Службен весник на РМ број 77 од 20.06.2012 година, член 40;

¹¹⁰ „Протест на професионалните војници“, на <http://daily.mk/vesti/protest-na-profesionalnite-vojnici-3>, пристапено 24.01.2016 година;

Вториот индикатор, преку кој што се согледуваат предизвиците со посебна импликација врз развојот на Армијата на Република Македонија, претставува влијанието на финансиските капацитети и цена на чинење. Зачленувањето во НАТО претпоставува исполнување на одредени стандарди, кои што првенствено се поврзани со набавка на софистицирани воени технологии. Имено, НАТО алијансата е составена од држави-членки кои што се светски лидери во воената сфера, како на пример САД, Обединетото Кралство, Франција, Германија, Канада, Италија и други. Воено посупериорните држави, односно нивните воени елити и воено-индустрискиот комплекс, вршат притисок врз останатите членки и врз целата алијанса, во насока на подобрување на воено-технолошките системи, односно кон поставувањето на повисоки стандарди особено во системот за командување и контрола. Изразувајќи подготвеност за членство, и нашата држава се согласи да ги прифати овие стандарди и да се прилагоди на нив. Воено-технолошките императиви, особено оние поврзани со системот за командување и контрола, наметна потреба од набавка на скапи системи. Финансиските импликации не завршуваат со набавката на овие системи и нивното одржување. Степенот на напредок во иновациите и постојаниот развој, од друга страна, наметнуваат константно модернизирање. Тоа, се разбира, подразбира и дополнително финансиско инвестирање за да се задоволат побарувањата, но и да се подобрат стандардите.

Не помалко влијание после зачленувањето во алијансата има во уплаќањето на годишната чланарина за членство. Секоја членка на алијансата годишно врши уплата според усвоената „cost sharing formula“ каде што е различна за секоја држава и зависи од бруто домашниот продукт. При тоа, постојат три основни буџети и тоа: цивилен буџет, воен буџет и НАТО безбедносен инвестиционен програм.¹¹¹ Основната функција на оваа чланарина е да се овозможи секојдневното работење на сите здружени организациони елементи. Во оваа чланарина не се опфаќа оперативниот трошок на државата доколку се изврши упатување на единици надвор од својат територија. Исто така тука не се пресметани и финансиските трошоци особено насочени кон тоа што е потребно испраќање на поголем број на старешини да работат во различни команди на алијансата и тоа во пресметка на плата и на обезбедување на сместување на него и неговото семејство. Овие наведени трошоци се дополнителни трошоци кои што ќе се наметнат на државата со зачленување во НАТО алијансата.

¹¹¹ „Funding NATO“ at http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm, пристапено 24.01.2016 година.

Третата димензија/елемент во кој се јавуваат предизвици се однесува на ангажирањето на Армијата на Република Македонија во мисии надвор од територијата на Република Македонија. Една од премисите на која што се базира колективната одбрана на НАТО и нивните земји-партнери претпоставува учество во вакви мисии, вклучително и Република Македонија. Барањата за учество во мисиите е во согласност со прифатената обврска за распоредување на товарот, но и покажување на подготвеноста на државата да биде извозник на стабилност надвор од државните граници. Од друга страна, целокупната одговорност за подготовка и поддршка на употребените вооружени сили во целост потпаѓа врз земјата-испраќач. Кажано со други зборови, ова претставува дополнителен финансиски товар на буџетот на државата гледано во исплата на надоместоците на припадниците на контингентите, но и за амортизација на употребените материјално-технички средства. Доколку овој финансиски трошок на државата се гледа како вид на инвестиција освен финансиски средства за припадностите на припадниците кои што можат да се гледаат како финансии кои што има можност да се инвестираат назад во државата, сите останати трошоци како на пример: одржување, исхрана, набавка на софистицирани материјано-технички средства за потребите на мисијата, транспорт на луѓе и возила, сместување и слично, овие средства одат на услуги кои што ги нудат стопански субјекти кои што не се од државата, што значи излез на финансии надвор од Република Македонија и немање на бенефити на општеството во целост.

Со упатувањето и распоредување на вооружените сили во мисии надвор од државата се појавува уште еден елемент кој што има влијание врз општествената динамика во државата. Станува збор за фактичкиот ризик по животот на распоредените припадници на армијата. Овој ризик може да се манифестира на повеќе начини, но најважен е можниот ризик од загуба на живот. Прегледот на загинаги припадници на НАТО алијансата во мисијата во Авганистан од 2002 година до крајот на 2015 година покажува вкупна бројката од 3513 воени лица, од кои што само САД имаат загуби од 2379 припадници, што го прикажува реалниот ризик врз животот, односно сериозноста на операцијата.¹¹² Вториот ризик кој следува со загубата на животот на распоредените припадници (или загуба на материјално-технички средства) надвор од државата се манифестира преку силното влијание врз општеството. Пример за ова е уривањето на

¹¹² „Operation Enduring Freedom Casualties“, на страна: <http://icasualties.org/oef>, пристапено 16.01.2016 година;

хеликоптерот на АРМ на 12 јануари 2008 година, после враќање од распоредување во Босна и Херцеговина, при што загинаа 11 припадници од АРМ. Покрај загубата на припадниците, исплатата на оштета на семејствата на загинатите припадници, потоа преземањето на обврската за поддршка на дел од фамилијата особено кога и починатиот припадник е и единствен извор на финансиски средства во фамилијата - претставуваат предизвици на кои ретко се размислува, но коишто можат да имаат големо влијание врз внатрешната динамика на АРМ, но и општествената перцепција за нејзината улога. Од друга страна, загубата на материјално-техничките средства (во случајов транспортен хеликоптер) претставуваат дополнително усложнување на ситуацијата со опремата. Земајќи во предвид дека финансиската поддршка и можноста за набавка на стратегиски материјално-технички средства, а со цел пополна на материјалната формација ја намалува борбената готовност на единица во случај на потреба.

Исто така дополнителна импликацијата особено врз внатрешната кохезија на единиците, а создадено од упатувањето и распоредувањето на вооружените сили надвор од државата претставува исплаќањето на повисоките плати на распоредените припадници. Значително повисоките плати на припадниците во мисија, допринесува да во армијата се јавува појава на пријавување на поголем број на припадници за мисија од потребниот број на персонал за истата. Вака зголемениот број на припадници што се пријавуваат за мисија дополнително го усложнуваат процесот на селекција но и на подготовки на контингентот што се упатува за мисија. Како најголем предизвик кој што се јавува е усложнувањето на процесот на селекција на припадниците кои што ќе се упатат на мисија. Имено значително зголемените плати допринесува да се појавува субјективност на лицата кои што одлучуваат за кои припадници ќе се упатат на мисија. Оваа субјективност се огледува од тоа што се упатуваат лица што имаат чин кој што не содејствува со побараниот чин за формациското место што се побарува но и на селекција на припадници кои што повеќе пати биле упатени на истата мисија. Од друга страна усложнувањето на подготовките се одгледува преку две гледишта и тоа од аспект на матичната единица од каде што доаѓаат припадниците за мисија и од аспект на контингент за мисија. Од аспект на матичната единица, усложнувањето се огледува во тоа што овие припадници се одалечени од своите матични единици и не ги исполнуваат своите должности и обврски, од друга страна вака ослабените единици мораат да работат со намалена бројна состојба односно работните задачи да се споделуваат со припадниците што остануваат. Од аспект

на контингентот кој што се подготвува, доколку се формира од припадници од различни единици, изградбата на кохезијата помеѓу припадниците претставува предизвик за одговорниот старешина. Исто така, административните предизвици кои што се појавуваат за контингентот е дополнително усложнување на процесот на подготовка. Имено, сегашното решение да секоја матична единица е одговорна за административното поддршка на своите припадници, допринесува да командата на единица дополнително се ангажира за решавање на овие проблеми настрана од своите тековни предизвици.

Друго влијание што се појавува врз вооружените сили со упатување на припадниците на мисија надвор од државата, е во напуштање на припадниците од вооружените сили и упатување на работа во контакторски фирми во земјата каде што биле распоредени. Имено, со упатување надвор на мисија, припадниците своите обврски ги обавуваат заедно со други припадници од странски армии исто така и со други контакторски фирми кои што се ангажирани од страна на земјата домаќин. Овие контакторски фирми во голема мерка нивните човечки ресурси зависат од веќе оспособени лица кои што имаат искуство, и нивната борба е секогаш насочена да ангажираат ефтина работна сила односно лица кои што ги имаат задоволителни квалификации и оспособувања со пониска цена на чинење. Во тој интернационален пазар на труд, нашите припадници со своите веќе преходно стекнати знаења и вештини имаат можност да конкурираат и да бидат конкурентни на тој пазар. Оваа појава како таква во голема мерка влијае врз АРМ. Влијанието се огледува во тоа што напуштаат кадри кои што се веќе високо обучени и завземаат релативно одговорни и високи позиции во организациско-формациската поставеност на армијата. Од друга страна, нивното заминување покренува динамика на потреба за пополна на испразнетите места. За оваа пополна не ретко се случува да на испразнетите места се поставуваат припадници кои што не ги имаат потребните знаења, вештини и искуство. За со цел да ги вршат успешно своите обврски, овие припадници е потребно да бидат упатени на дополнително обучување што значи дополнително финансиски товар на вооружените сили.

Следното влијание на испраќање на припадници на вооружените сили надвор од територијата на државата, може да се манифестира и со зголемување на ризикот и ранливоста на државата од терористички напади. Ако тргнеме од базичната претстава за вооружениот конфликт како судир на најмалку две спротивставени страни со различни интереси и различни политички цели, тогаш распоредувањето на вооружените сили

надвор од нашата држава имплицитно значи заземање страна во вооружен конфликт. Со тоа, вооружените сили, но и државата, станува легитимна цел за евентуални терористички напади. Пример за тоа е терористичкиот напад во Мадрид во 2004 година. Имено, претходната година, Шпанија ја поддржа мисијата „Слобода за Ирак“ и изврши распоредување на свои воени сили во Ирак. Како држава која стана членка на коалицијата предводена од САД, таа стана и „легитимна цел“ за напад на терористичките организации. Од друга страна, овој напад имаше одраз и на внатрешната политичка ситуација: парламентарните избори беа закажани за јануари 2004 година. Со оваа внатрешната динамика и препознавање дека центар на гравитација на една држава е чувството на сигурност, терористичките организации почнаа со подготовка за терористички напади. Неколку дена пред изборите, во Мадрид се извршија дотогаш најголемите терористички напади во коишто загинаа 191 цивили. Загубата на цивилните жртви, но и појавувањето на чувството дека државата внатрешно е ранлива, во голема мерка влијаеше врз националните избори во Шпанија и промената на владата. Како консеквенца, новата влада на Шпанија одлучи да се повлече од оваа мисија.¹¹³ Слично беше и со Италија.

Кога државната одбранбена политика ја има за цел интеграцијата во колективниот систем на безбедност на НАТО, тогаш нужно е покрај препознавањето на предизвиците кои одат со остварувањето на таа цел, да се идентификува и беневитот, односно придобивките за развојот на Армијата на Република Македонија и за националната одбрана, и генерално за националните интереси.

Интересно е што низ годините, во јавните и експертските дебати многу поголем акцент беше ставан на придобивките, или дури и се инсистира на тезата дека зачленувањето во НАТО носи само придобивки. Сепак, во интерес на целовитоста на анализата, ќе ги сумираме. Придобивките кои што се отсликуваат врз развојот на АРМ може да се групираат во две области и тоа: концепциска и оперативна. Концепциската димензија и нејзиното влијание врз развојот на АРМ може да се наблудува преку доаѓање до допир со нови трендови во развојот на оперативните, но и тактичките вештини. Интеракцијата која што се случува помеѓу старешините на АРМ и старешините од други армии, особено преку изведување на заеднички вежби, но и борбено распоредување, придонесува да се споделуваат различни воени вештини. Во регуларни услови, и само во

¹¹³ „Madrid Train Bombing 2004“ во <http://www.britannica.com/event/Madrid-train-bombings-of-2004>, пристапено 16.01.2016 година;

национални рамки, таквите воени вештини не би можеле да се стекнат. Од друга страна при вакви интеракции, нашите старешини, но и единиците, развиваат нови Тактики, Техники и Процедури (ТПП). Овие тактички постапки, особено со развојот на новите технологии и нивниот влез во армиите, претставува можност истите да се осознаат и подоцна во работа на единиците на АРМ да се усвојуваат и применуваат.

Втората област каде што може да се дефинира влијанието на колективниот пристап кон одбраната претставува оперативната област на влијание. Оваа област на влијание се создава преку распоредувањето и практичното извршување на борбени задачи заедно со другите членки на Алијансата. Како најголемо место каде што се креира ваквото влијание претставува борбената мисија во Авганистан. Оваа меѓународна мисија и учеството на припадници од АРМ, го создава практично военото искуство, искуство кое што не се добива во мирновремени услови. Од воена гледна точка, ова искуство претставува еден од елементите на борбената готовност на една воена единица. Борбеното искуство како такво се создава и преку изведувањето на борбената обука и воспитување на единиците на АРМ, но борбеното искуство кое што се создава во вистинско опкружување со извршување на реални борбени задачи не може да се создаде со вежбовните активности внатре во државата. Од друга страна ова воено искуство создава и потреба за обновување на опремата, односно потреба за модернизација. Со изведување на борбените операции, се појавуваат ситуации каде што се согледува негативноста на опремата и се појауваат размислувања како подобро би се извршиле борбените задачи особено од технолошка гледна точка а се со цел заштита на припадниците. Овие појавени потреби, понатаму се преточуваат како побарувања кон претпоставените, каде што истите се влезни и почетни елементи за секој среднорочен и долгорочен план за модернизацијата на армијата.

ЗАКЛУЧОК

Прашањето како најадекватно, најефикасно и со најмали издатоци (материјални или во смисла на демократските принципи) да се оствари националната безбедност е фундаментално за секоја современа држава. Во модерната историја, поради природата на меѓународниот предок, државите најчесто се потpirале на сопствените сили и самите ги проценувале заканите и начините на кои може да се одговори на истите. Сојузи и алијански биле познати од античките времиња, но тие никогаш не биле толку сложени, трајни и институционализирани како денешните, особено НАТО. Историски, потојат бројни примери за држави коишто погрешно одговориле на поставеното прашање за остварување на нивната безбедност, па како последица на тоа државата престанувала да постои или плаќала висока цена по однос на својот просперитет или суверенитет.

Како што покажа и ова истражување кое во својот фокус ја има Република Македонија, најчесто, одговорот за гарантирање на националната безбедност се барал низ два доминантни пристапи. И покрај видоизменетите меѓународни односи, постоењето на меѓународен поредок заснован на меѓународно право и забраната за употреба на сила во меѓународните односи, се уште доминантен и типичен пристап на секоја држава е принципот на самопомош, односно на придржување до концептот според кој државата самостојно организира свој одбранбен систем врз база на сопствените ресурси а за во случај на евентуална агресија и нејзино одвраќање. (Впрочем тој е загарантиран како иманентно право на секоја држава и во Повелбата на Обединетите нации). Вториот пристап се заснова на концептот на колективна безбедност, каде што премисата е дека остварувањето на безбедноста многу поуспешно се постигнува со соработка со сите држави и почитување на принципите на решавање на споровите со мирни средства, но за потребите на одбраната се оди кон здружување на ресурсите за одбрана со другите пријателски/сојузнички држави. Овие два пристапи самостојниот и колективниот, од секогаш низ историјата биле пристапите меѓу коишто државата балансира со своите одлуки, согласно доминантните констелации. Лигата на народите формирана по завршувањето на Првата светска војна беше првиот обид за пошироко меѓународно етаблирање на колективен систем на безбедност, кој би реагирал секогаш кога некоја нејзина членка би била загрозна. И покрај големите амбиции овој замислен систем никогаш не профункционира, а светот влезе во Втората светска војна. Воспоставувањето

на ООН значеше нива странца во историјата, и нова надеж дека војните ќе бидат изгленати за секогаш. Сепак, пораки идеолошко-политичката конфронтација меѓу Истокот и Западот, и тој систем на колективна безбедност остана нефункционален, барем во смислата во која беше замислен. Крајот на Студената војна пак на сцена донесе нова надеж за помирен и обединет свет. НАТО остана сепак како важен играч на меѓународната сцена, нудејќи ги своите безбедносни услуги на нови држави-членки. Колективниот систем на НАТО е далеку помокен и поефикасен од оној на ООН, па затоа и заинтересираноста кај многуте бивши социјалистички држави за стекнување полноправно членство. Имено, директна последица на дезинтеграцијата на Советскиот Сојуз и насилниот распад на СФР Југославија, овие држави се соочија со повеќе паралелни предизвици за сопствена трансформација, но и со безбедносен вакуум. Тој поттикна динамика кај политичките елити во потрага по нов центар на гравитација преку кој што ќе се задоволи потребата од безбедност.

Теориски и практично гледано, концептот за безбедност претставува фундамент на кој се гради државата, но истиот има посебно (и комплементарно) значење за меѓународните односи. Евидентно, науката за безбедноста го поставува и го разгледува овој концепт преку најразлични призми, поради што некои теоретичари заклучуваат дека станува збор за оспоруван концепт и концепт кој е речиси невозможно да се дефинира во неговата сложеност. Сепак, во својот теориски пристап, во ова истражување како најсоодветна дефиниција на безбедноста е одбрана онаа на Волферс, Асберг и Валенштајн. Тие безбедноста ја дефинираат низ три димензии, и тоа: вредностите кои што постојат и за важни двигатели на внатрешната динамика на државата односно аспекти кои што сакаме да ги обезбедиме, заканите кои што се дефинираат како предизвици и опасности кои што се изложени дефинираните вредности и способностите т.е. ресурсите и актерите кои што со своите активности се справуваат со заканите односно ја гарантираат безбедноста. Со подетално разгледување на способностите, авторите дефинираат два вида на обезбедувачи на вредности: самата држава и меѓународниот систем односно систем на национална безбедност и систем на колективна безбедност.

Системот на национална безбедност на Република Македонија се состои од четири елементи и тоа: безбедносна политика, безбедносни структури, безбедносно самоорганизирање и учество на државата во меѓународни обранбени организации. Во овој систем на националната безбедност, вооружените сили односно Армијата на

Република Македонија пред се е дел од безбедносните структури каде што е одговорна за националната одбрана како таква.

Традиционално, вооружените сили се сметаат за основна алатка за остварување на државната безбедносна стратегија. Но, изменетата безбедносна агенда е резултат на сфаќањето дека безбедносните закани и ризици се суштествено изменети, па оттука и одредена еволуција на класичната државна безбедносна стратегија. Со исклучок на неколку држави без вооружени сили (меѓу кои, интересно, е и Исланд - држава-членка на НАТО), во сите останати држави вооружените сили останаа олицетворение на „тврдата сила“ чија задача е да одговори против насилство/агресија врз државата со воени средства и методи, во ситуациите кога „меката сила“ и мирните начини на развивање на односите и решавање на споровите не даде резултати, па државата мора да посегне по самоодбрана. Значи, уште во деведесеттите години на минатиот век драматично се промени, односно се редефинира концептот на безбедност, а невоените аспекти на безбедноста добија истакнато место во безбедносната стратегија на државите. Оваа промена нужно влијаеше и врз улогата и значењето на вооружените сили, кои речиси преку ноќ добија нови нетрадиционални војнички мисии. Така, мисиите за миротворство, наметнување на мирот, менаџирање на несреќи и хуманитарни интервенции добиваат на значење, односно претставуваат движечка сила на развојот на вооружените сили.

Од стекнувањето на независноста во 1991 година, Република Македонија мораше паралелно да воспоставува класичен одбранбен систем, но и систем кој ќе биде доволно флексибилен и респонзивен на меѓународните промени. Врз основа на таквите премиси, целиот систем на одбрана се развиваше зависно од објективните (крајно неповолни) околности, но и од субјективните желби и надежи за гарантирање на безбедноста на државата. Во тој контекст, АРМ во својот домен изврши реформи се со цел постигнување и задоволување на барањата кои и беа наложени од страна на импертивите на националната безбедност. Овој процес на реформи кој што се одвива во АРМ, создаде три димензии преку кои што може да се согледа развојот на АРМ. Првата димензија потекнува од дефинирањето на намената, односно мисијата, втората произлегува од заканите врз државата и третиот произлегува од финансиските и другите издвојувања за АРМ. Со разгледување и вршење на анализа на првата димензија што потекнува од дефинирање на мисијата, јасно се издвојува дека се има два периоди и тоа: од формирањето до 2004 и од 2004 до денес. Првиот период се карактеризира со дефинирање

на положбата и војничките мисии (функции) на АРМ преку Уставот и првиот Закон за одбрана. Ваквата дефиниција на мисиите на АРМ е производ на се уште традиционалното гледање на националната безбедност, кое е впрочем карактеристично и за многу други уставни во светот (донесени во други времиња, многу децении пред македонскиот Устав). Веќе во вториот период, без промена на Уставот, сепак се забележува дека доаѓа до извесна, доволно јасна промена на мисиите - иако класичното гледање е задржано, особено во формално-правна смисла, но низ доктринерните документи и практичните реформски потфати е надоградено во насока на давање поддршка на другите елементи на безбедноста.

Втората димензија на анализа, која што во фокусот ги става законите врз државата, во магистерскиот труд се анализира низ три етапи, кои што се разликуваат помеѓу себе. Првата етапа временски е дефинирана од 1992 до 2004 година, период во којшто законите се гледаат низ призмата на нивниот конвенционален карактер. Втората етапа временски е дефинирана од 2004 до 2010 година. Во овој период, главна детерминанта е документот во кој што се дефинирани ризиците и законите: Националната концепција за безбедност и одбрана. Во овој документ доаѓа до одредена промена на фокусот, па така покрај воените ризици и закани се вклучуваат и невоените. Третиот период започнува во 2010 година со донесувањето на Стратегијата за одбрана на Република Македонија. Во Стратегијата не се исклучува можноста од конвенционална војна во којашто би била вклучена државата.

Последната димензија на анализа на факторите кои влијаат врз развојот на АРМ и националната безбедност се манифестира преку дефинирање на приоритетите преку финансиската призма. Како општ заклучок, врз основа на анализата на податоците, се наметна сознанието дека во последните неколку години, приоритетот на финансиската поддршка на националната безбедност е насочена кон обезбедување на внатрешната безбедност на државата, наместо на надворешната.

Различно од националната безбедност, колективната безбедност произлегува од моделот на кооперација каде што државите соработуваат меѓу себе се со цел да се постигне безбедноста. Во суштината на овој концепт е идејата за создавање безбедносна заедница. Теориската основа на овој пристап произлегува од либерализмот на американскиот претседател Вудро Вилсон кој уште во првата деценија на минатиот век претставува институционален зачеток кој подоцна прерасна во институционален либерализам. Неолиберализмот е основа за појавата на меѓународните организации од

најразличен вид, кои не само што се актери на во меѓународните односи, туку и во меѓународната безбедност, за нив се смета дека денес тие прераснуваат во активни актери во дефинирањето на агендата на т.н. глобалното управување. Како примарна и универзална меѓународна организација се издвојува ООН, чија основна цел е одржувањето на меѓународниот мир и безбедност.

Државното водство на Република Македонија уште многу рано, непосредно по стекнувањето на независноста, се определи за комбинација на националниот и меѓународниот пристап кон гарантирањето на националната безбедност. Така, во литературата и политичките одлуки од тој период се гледа дека колективните системи на безбедност и одбрана се сметаат за еден од трите столбови на одбрана на Република Македонија. Од друга страна, и покрај сите настојувања, приемот на Република Македонија во овие две организации (ООН и НАТО) беше/е проследен со предизвик кој што е наметнат од надвор и кој нема никаква врска со критериумите и принципите на двете организации. Овој предизвик останува главна карактеристика на целокупниот период на интеграцијата на земјата во меѓународни рамки.

Несомнен приоритет во смисла на интегрирањето на државата во колективните системи за безбедност е НАТО алијансата. Најнапред процесот започна преку зачленувањето во иницијативата Партнерство за мир, а потоа и преку учеството во различни воени мисии со распоредување на македонските вооружени сили. Гледано преку призмата на развојот на АРМ индуциран поради барањата на НАТО како колективен безбедносен систем, може да се диференцираат три етапи. Првата етапа е временски дефинирана во периодот од 1992 до 1995 година, период во кој централен настан е пристапувањето во ООН. Ова е период во кој Македонија го воспоставува својот одбранбен систем, и Армијата, буквално од нула, и во страв од прелевање на вооружените дејствија од соседството. Втората етапа е временски дефинирана со пристапот кон иницијативата „Партнерство за Мир“ во 1995 и трае до 2008 година. Главна карактеристика на овој период е динамиката на потезите и реформите во функција на зачленување во НАТО. Очигледно, ова е прилично долг временски период и со најинтензивни активности во чиј фокус е токму Армијата. Третиот период започна со неуспехот на Букурешкиот самит во 2008, кога и покрај сите навестувања и надежи, Македонија не доби покана за членство во НАТО - а трае до денес. Ова е период на

извесна стагнација, во кој главниот фокус е на одржувањето на веќе воспоставените армиските капацитети.

Крајниот заклучок е дека желбата и определбата за зачленување во колективниот систем на безбедноста на НАТО низ годините беше приоритет и главен двигател на развојот на Армијата на Република Македонија. Потребно е да се преиспита дали досегашниот пристап на реструктурирање на вооружените сили кој што е во голема мерка насочен кон усогласување на барањата што доаѓаат од Алијансата е потребно да се прави пред полноправното членство или реструктурирањето на вооружените сили и неговата модификација да се прави после формалното влегување во алијансата. Имено, навлегувањето во НАТО значи дека Република Македонија се остава надвор од т.н. чадор на одбрана од алијансата, што значи дека преживувањето на државата мора да се гарантира со сопствени сили, но и со остварување на стратегиско партнерство. Очекувањето дека други ќе не бранат, заедно со несоодветниот пристап на политичките елити кон одбраната, доминираше во толку долг период што сега се поставува дилемата во врска со стратегиското размислување во насока на ситуација во која земјата многу долго може да биде препуштена сама на себе. На тоа се надоврзуваат проблемите со финансирањето, модернизацијата на опремата и човечките ресурси, итн. Конечниот заклучок е не извесен, бидејќи Републиката се наоѓа во лимбо, во расчекор помеѓу верувањата дека некако ќе се дојде до ползување на придобивките од колективниот систем на НАТО, и реалноста која бара размислување за потпирање на сопствени сили, кои никако не смеат да се сведат на АРМ, туку на сите мирни средства за гарантирање на сопствената национална безбедност (политичка, економска, културна дипломатија и слично).

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Бакрески О. „Координација на безбедносната заедница во Република Македонија“, Маринг, Скопје, 2005 година;
2. Бакрески О. „Основи на безбедносниот менаџмент“, Аутопринт Т.А. и Филозофски факултет, Скопје, 2011 година;
3. Бакрески Оливер и Милошевиќ Милан, „Современи безбедносни системи – Компаративна анализа на земјите од Југоисточна Европа“, Аутопринт Т.А., Скопје, 2010 година;
4. Бери Бузан, „Луѓе, Држави и Страв – Проблемот со националната безбедност во меѓународните односи“, Академски печат, Скопје, 2010 година;
5. Barry Buzan and Ole Waever, „Regions and Power, The structure of International Security“, Cambridge University Press, 2003 година;
6. Беблер А. „Безбедносни предизвици во Југоисточна Европа на преминот на милениумот“, Современа Македонска Одбрана број 3, Скопје, 2001 година;
7. „Бела Книга на одбраната на Република Македонија“, Министерство за Одбрана на Република Македонија, Arberia Design, Тетово, 2012 година;
8. Ванковска Б., „Меѓународна безбедност – критички пристап“, Бомат Графикс, Скопје, 2011 година;
9. Ванковска Б., „Политички Систем“, Бомат Графикс, Скопје, 2007 година;
10. Ванковска -- Цветковска, „Војската и демократијата“, Детска радост, Скопје, 1995 година;
11. Biljana Vankovska-Cvetkovska, „The military and peace after the Cold war: The search for a new military mission“, *Polemos*, no.2, 1999;
12. Ванковска Б и Цветковски Ц., „Правото и одбраната“, РОБЗ, Скопје, 1996 година;
13. Vukadinović, R. „Teorije Vanjske Politike“, Politička Kultura, Zagreb, 2005 година;
14. Георгиева, Лидија, „Творење на мирот“, Југореклам, Скопје, 2007 година;
15. Георгиева, Лидија, „Менаџирање на Ризици“, Филозофски факултет, Скопје, 2009 година;

16. Гоцевски Т., „Економскиот развој и мирот“, Филозофски факултет, Скопје, 2011 година;
17. Гоцевски Т., „Колективната безбедност и одбраната на Македонија“, Просвета, Куманово, 1994 година;
18. Гоцевски Т., „Одбраната на Македонија“, НИО „Студентски збор“, Скопје, 1992 година;
19. Гоцевски Т., „Основи на системот на национална одбрана“, Киро Дандаро, Скопје, 2006 година;
20. Гоцевски Т., „Првите чекори кон автономен одбранбено – заштитен систем“, МАНУ, Скопје, 1995 година;
21. Глигоров, Киро, „Македонија е се што имаме“, Култура, 2002 година;
22. Димишковски С., „Основи на националната одбрана на Р. Македонија“, НИП „Глобус“, Скопје, 1996 година;
23. Дончев А., „Асиметричните појави – закана на националната безбедност, приоритетните вредности, интереси и цели на заедницата“, Одбрана, Скопје, 2005 година;
24. Дончев А. Гарева Р., „Македонскиот нов безбедносен концепт“, Одбрана, Скопје, 2002 година;
25. Дончев А., „Современи безбедносни системи“, Графос, Куманово, 2007 година;
26. Jackson, Robert and Sorensen, Georg. „Introduction to International Relations, 5ed“ Oxford University Press, New York, 2013;
27. Joseph S. Nye, Jr., „Soft Power, The means to success in world politics“, Public Affairs, New York, 2004;
28. John Baylis and Steve Smit. „The Globalization of World Politics 2^{ed}“, Oxford University Press, New York, 2001;
29. Котески Горанчо, „АРМ низ призмата на националната безбедност“, Јофи-скен, Скопје, 2014 година;
30. Котовчевски М., „Национална безбедност на Република Македонија III дел“, Македонска Цивилизација, Скопје, 2000 година;
31. Кузев С., „Збирка документи од областа на безбедноста и одбраната“, Југореклам, Скопје, 2002 година;
32. Кузев С., „Стратегија за одбрана“, Југореклам, Скопје, 2001 година;

33. Mircev, Dimitar „*The Macedonian Foreign Policy 1991 – 2006*“. Az-Buki, Скопје, 2006;
34. Митре Арсовски, Стојан Кузев, Ристо Дамјановски. „*Војната во Македонија во 2001 година*“. Цинком. Скопје, 2006 година;
35. Митревска М. „*Превентивна дипломатија и мировни операции*“, Филозофски факултет. Скопје, 2010 година;
36. Митревска. Марина. Гризолд. Антон. Бучковски Владо. Ванис. Ентони. „*Превенција и менаџирање на конфликти – случај Македонија*“, Бомат Графикс. Скопје, 2009 година;
37. „*NATO Handbook*“, Public Diplomacy Division, Brussels, 2006;
38. Нацев. Зоран и Петревски. Димче. „*АРМ кои НАТО, Концептуален приод и Организационен развој*“, Печатница „Наумоски“, Скопје, 2009 година;
39. Нацев З. и Ѓорески И. „*Управување со системот за одбрана на Република Македонија*“, Филозофски факултет, Скопје, 2013 година;
40. Никодиновски Б. „*Одбранбена регионализација на Република Македонија*“ Просветно дело, Скопје, 1994 година;
41. Никола Кљусев, Трајан Гоцевски, Стојан Славески, Оливер Бакревски. „*Интересите на Република Македонија за членство во НАТО*“.: Македонска Ризница, Кумново, 2007;
42. Оле Вевер, Бери Бузан, Мортен Келструп, Пјер Леметр, „*Идентитет, Миграција и нова Безбедносна Агенда во Европа*“, Академски печат, Скопје, 2010 година;
43. Richard W. Mansbach and Kirsten L. Taylor, „*Introduction to Global Politics, 2^{ed.}*“, Routledge, New York, 2012;
44. Рина Киркова, „*Иднината на НАТО – Редифинирање на Трансатлантското сојузничтво*“, Аутопринт Т.А., Скопје, 2010 година;
45. Родин, Дејвид. „*Војна и Самоодбрана*“, Магор, Скопје, 2009 година;
46. Sam C. Sarkesian, John Allen Williams, Stephen J. Cimbala. „*US National Security*“, Lynne Reiner Publishers, Boulder, 2008;
47. Славески, Стојан. „*Националната безбедност на РМ и Евроатланските интеграции*“, ДигиПринт – Скопје, 2003 година;
48. Стаменковски А. „*Менаџмент со одбраната*“, НИП Ѓурѓа, Скопје, 1997 година;
49. Спасески, Јордан. Николовски, Марјан, Герасимоски, Саше. „*Безбедносни системи*“. Факултет за безбедност – Скопје, Ван-Гог Скопје, 2010 година;

50. Holsti, K.J., *"International Politics - A Framework for Analysis 7-ed"*, Prentice Hall, New Jersey, 1995;
51. Clive Archer, *"International Organization, 3rd edition"*, Routledge, London & New York, 2003;
52. *"US Army War College Guide, Volume II: National Security Policy and Strategy"*, Carlisle Barracks: US Army War College, 2012;

Нормативни акти и други материјали

1. *"Устав на Република Македонија"*, Службен весник на Република Македонија, бр.52/91 и измени на Уставот;
2. *"Закон за одбрана на Република Македонија"*, Службен весник на Република Македонија, бр. 42/01, 5/03, 58/06, 110/08, 51/10 и 151/11.
3. *"Закон за управување со кризи"*, Службен весник на Република Македонија, бр. 29/05 и 36/11.
4. *"Закон за организација и работа на органите на државната управа"*, Службен весник на Република Македонија број 58/2000, 44/02, 82/08 и 167/10.
5. *"Закон за внатрешни работи"*, Службен весник на Република Македонија број 92/09, 118/09, 35/10, 36/11, 158/11 и 114/12.
6. *"Закон за полиција"*, Службен весник на Република Македонија број 114/06, 6/09 и 148/10.
7. *"Закон за служба во АРМ"*, Службен весник на Република Македонија, број 36/10.
8. *"Закон за заштита и спасување"*, Службен весник на Република Македонија, број 36/04.
9. *"Одлука за методологија за спроведување на подготовките за одбрана"*, Службен весник на Република Македонија, број 83/13.
10. *"Уредба за Методологија за изработка на Процената на загрозеност на безбедноста на Република Македонија од сите ризици и опасности, нејзина содржина и структура, начинот на чување и ажурирање како и определувањето на субјектите во системот за управување со кризи на кои им се доставува целосна или извод од процената"*, Службен весник на Република Македонија, број 03/2011. Влада на Република Македонија, Скопје 2011 година.

11. „Национална концепција за безбедност и одбрана“, Службен весник на Република Македонија, број 40/2003 година.
12. „Годишна национална програма на Република Македонија за членство во НАТО“, Влада на Република Македонија. Скопје. 2013 година.
13. „Стратегија за одбрана на Република Македонија“, Службен весник на Република Македонија број 30. 2010 година;
14. „Стратегиски Одбранбен Преглед“, Влада на Република Македонија. Скопје 2004 година;
15. „Стратегија за трансформација на одбраната и вооружените сили“, Министерство за одбрана. Скопје, 2004 година;
16. „Долгорочен план за развој на одбраната 2010-2020 година“, Министерство за одбрана. Скопје. 2010 година;
17. „Долгорочен план за развој на одбраната 2014–2023 година“, Влада на Република Македонија. Скопје. 2013 година;
18. „Концепт на Резервни Сили“, Министерство за одбрана, 2013 година;
19. „План за трансформација на АРМ“, Генералштаб на АРМ, Скопје, 2012 година;

Списанија и дневни весници

1. Списание „ШТИТ“. Министерство за одбрана;
2. Списание „Современа Македонска Одбрана“, Министерство за одбрана;
3. „Нова Македонија“
4. „Утрински Весник“

Интернет страни

1. Влада на Република Македонија, <http://www.vlada.gov.mk>
2. НАТО, <http://www.nato.int>
3. Министерство за Одбрана на РМ, <http://morm.gov.mk>
4. Министерство за финансии на РМ, <http://www.finance.gov.mk/>
5. Армија на Република Македонија, <http://arm.mil.mk>
6. <http://rusi.org>
7. Стратфорт, Глобални разузнавачки вести и анализи, <http://stratford.com>
8. Списание „Надворешна политика“, <http://foreignpolicyv.com>

9. Think Tank for International relations, <http://chatamhouse.org>
10. Воен Буџет. <http://militarybudget.org/macedonia/>
11. Национален одбранбен универзитет во САД. <http://ndupress.ndu.edu/JFQ.aspx>
12. Одбранбени бели книги и национални безбедносни стратегии,
<http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=154839>
13. Институт за стратемиски студии,
<http://www.strategiestudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/>
14. Современи безбедносни политики,
<http://www.contemporarysecuritypolicy.org/index.shtml>
15. ЦИА Светска книга на факти, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
16. Обединети Нации, <http://www.un.org>

ПРИЛОЗИ

Преглед на буџет

Преглед на буџет (ГДП) по години

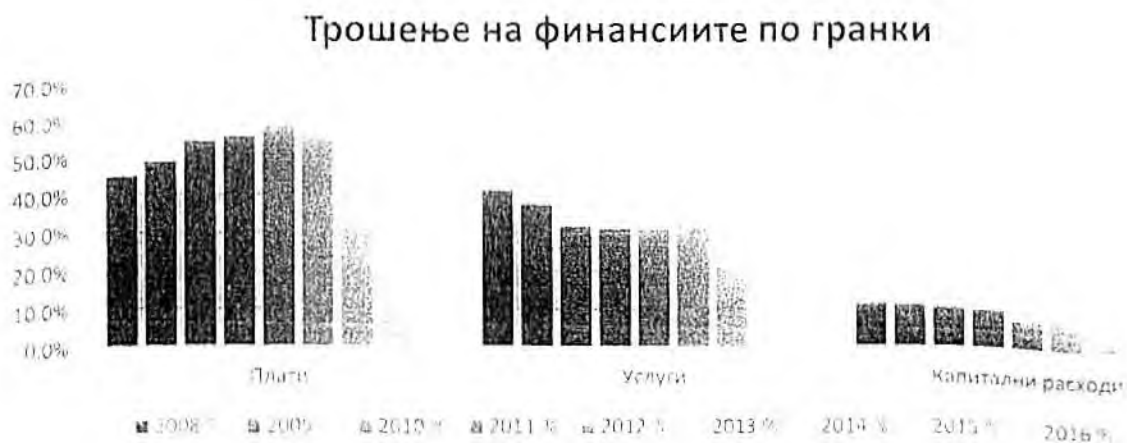

Преглед на финансиски средства од буџетот за одбраната и негова внатрешна распределба

*во прегледот се податоци од 2008 година до 2016.

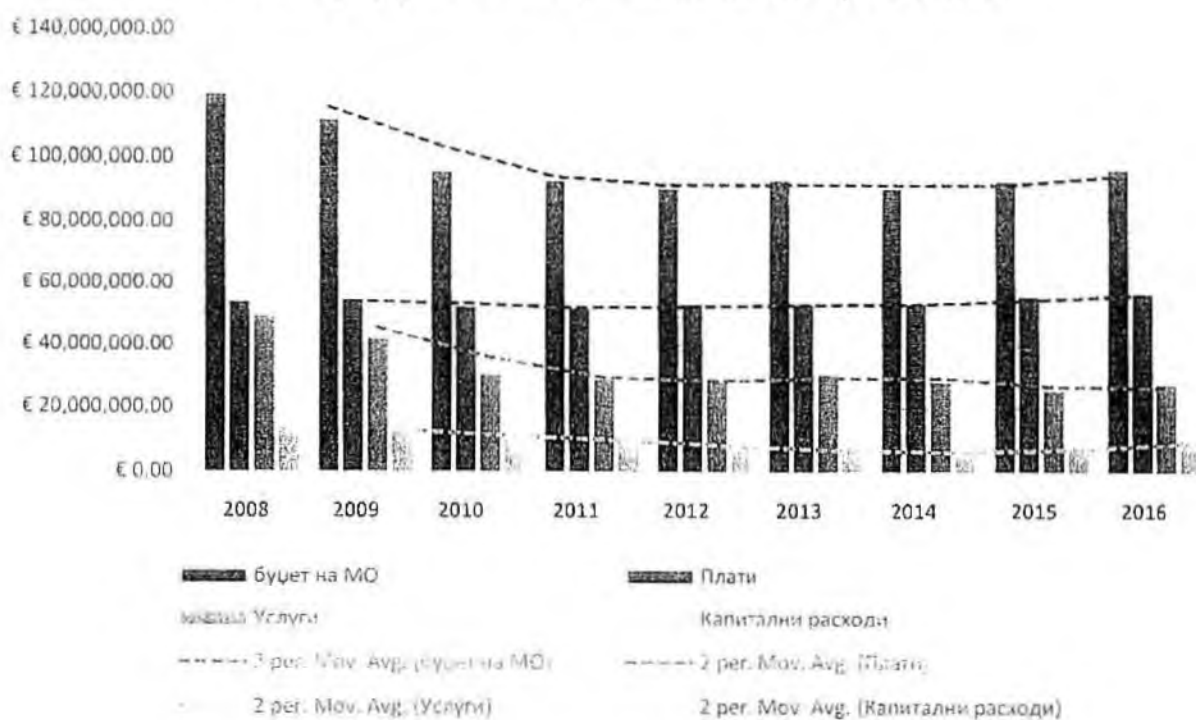

Преглед на распоредување и трошење на финансиите внатре во МО по гранки

Преглед на распоредување на финансии внатре во МО

Распоредување на финансии внатре во МО

Преглед на чланарина во НАТО за 2016 година

<i>Држава</i>	<i>Проценти</i>	<i>Цивилен буџет</i>	<i>Воен буџет</i>	<i>НАТО безбедносно инвестиционен програм</i>	<i>Вкупно</i>
НАТО	100%	€ 222,000,000	€ 1,160,000,000	€ 690,000,000.00	€ 2,072,000,000
Албанија	0.08%	€ 185,814	€ 970,920	€ 577,530	€ 1,734,264
Хрватска	0.29%	€ 642,246	€ 3,355,880	€ 1,996,170	€ 5,994,296
УСА	22.14%	€ 49,161,012	€ 256,877,360	€ 152,797,740	€ 458,836,112
Естонија	0.1085%	€ 240,870	€ 1,258,600	€ 748,650	€ 2,248,120
Словенија	0.2122%	€ 471,084	€ 2,461,520	€ 1,464,180	€ 4,396,784
Турција	4.3879%	€ 9,741,138	€ 50,899,640	€ 30,276,510	€ 90,917,288
Грција	1.0874%	€ 2,414,028	€ 12,613,840	€ 7,503,060	€ 22,530,928
Бугарија	0.3262%	€ 724,164	€ 3,783,920	€ 2,250,780	€ 6,758,864

извор: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm

24 јануари 2016